

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Karistusõiguse osakond

Andreas Eskor

**KOHTUISTUNGI KINNISEKS KUULUTAMINE ERAELULISTE VÄÄRTUSTE
KAITSEKS KRIMINAALMENETLUSES**

Magistritöö

Juhendaja
PhD Andreas Kangur

Tartu

2025

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Kohtumenetluse avalikkus kriminaalasjades	7
1.1. Avaliku kohtupidamise põhiõiguslik taust	7
1.2. Kohtupidamise avalikkuse põhimõtte sisu	9
1.3. Avaliku kohtupidamise kahetine olemus	16
1.4. Avalikkuse põhimõtte piirangud Eesti kriminaalmenetluses.....	18
2. Istungi kinniseks kuulutamine eraeluliste väärtuste kaitseks	22
2.1. Kinniseks kuulutamise sisu, kord ja tagajärjed	22
2.2. Kinniseks kuulutamise sisulised eeldused	27
2.3. Perekonna- või eraelu kaitse.....	32
2.4. Alaealise või kannatanu huvid.....	37
2.5. Kinniseks kuulutamise vaidlustamine	44
Kokkuvõte	51
Holding Criminal Trials <i>in camera</i> in Order to Protect Interests of Individuals. Summary	55
Viidatud allikate loetelu.....	59
Viidatud kirjandus.....	59
Viidatud õigusaktid.....	62
Viidatud kohtupraktika	63

Sissejuhatus

Kohtupidamise avalikkusest tuntakse puudust juhtudel, kui teda ei ole. Suuremate kohtuprotsesside toimumise aegu janunevad üldsus ja meedia teadmise järele, mida täpselt kohtusaalis arutatakse. Kõrgeim on see huvi kriminaalasjades, milliste menetluste käik ja lahendused leivad järjepidevat äramärkimist nii ajaleheveergudel kui internetiväljaannetes. Säärane kõrgendatud huvi on ka mõistetav. Karistusõiguse ülesanne on reageerida ühiselu normide kõige tõsisematele rikkumistele.¹ Ühiskonnal on seega ka õigustatud huvi teada, milles rikkumine seisneb, kuidas riik tõusetunud kahtlust menetleb ja mis meetmeid rikkuja suhtes tarvitusele võtab.

Avaliku kohtupidamise kandepind on aga hoopis laiem, kui üldsuse uudishimu rahuldamine. Ilma avalike istungiteta pole võimalik rääkida ausast ja õiglasest kohtumenetlusest (*fair trial*), mis on omakorda üks õigusriigi alusväärtustest.² Kui ausa ja õiglane menetluse sisemine pool seisneb protsessiosaliste tegutsemises, siis kohtumenetluse avalikkus muudab kõnealuse sisemise poole üldsusele nähtavaks.³ Siiski ei ole avalikkuse põhimõte kriminaalkohtumenetluseski absoluutne: kohtumenetluse avalikkuses tuleb teinekord teha järeleandmisi nii põhiõiguste kui muude õigusväärtuste kaitseks.⁴ Kuna aga kohtupidamise avalikkus on seotud nõnda kaaluka õigusriigi alusväärtusega, ei saa ka menetluse avalikkuse osas tehtavad järeleandmised olla väiksema tähtsuse või pinnapealsete põhjendustega. Kinnine istung on avalikkuse põhimõttest kõige jõulisemalt irduv ja samal ajal ka kõige klassikalisem kõnealuse põhimõtte erand.

Kohtupidamise avalikkuse piiramist on Eestis süvitsi uuritud vähe, veelgi vähem on varasemaid uurimusi just istungi kinniseks kuulutamise kohta. Martin-Johannes Raude on uurinud kohtuistungite kinniseks kuulutamist ärisaladuse kaitseks, selgitades, kas menetlusseadustik tagab ärisaladuse tõhusa kaitse.⁵ Birgit Bergson on kirjutanud magistritöö KrMS § 12 lg-s 4¹ sätestatud saladuse hoidmise kohustuse põhjendatusest, uurides kõnealuse sätte põhjendatust avalikkuse

¹ Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 19.

² EIKo 7984/77, *Preto and Others v. Italy*, p 21.

³ Trechsel, S. The Character of the right to a Fair Trial. – Jackson, J. D., Summers, S. J. (Eds.). *Obstacles to Fairness in Criminal Proceedings. Individual Rights and Institutional Forms*. Oxford & Portland: Hart Publishing 2018, lk 30.

⁴ EIKo 36337/97 & 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*, p 37.

⁵ Raude, M-J. Kohtuistungite kinniseks kuulutamine ärisaladuse kaitseks. – *Juridica* 2013/VI; Raude, M. Kohtuistungite kinniseks kuulutamine ärisaladuse kaitseks. Magistritöö. Juhendaja: Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2013. – <https://dspace.ut.ee/items/c3df8e2d-2e48-4d03-a4cf-229bfe90adc7> (26.03.2025).

põhimõtte abil.⁶ Kohtuistungite kinniseks kuulutamise kohta spetsiifiliselt kriminaalmenetluses varasemad uurimused puuduvad.

Ühtaegu pole senises Eesti kriminaalmenetlusalas kirjanuses kinniseks kuulutamise aluseid süvitsi avatud, samuti pole analüüsitud nende seost kohtumenetluse avalikkuse põhimõttega. Teisisõnu puudub põhjalikum käsitlus, millistest reeglitest kinniseks kuulutamisel lähtuma peaks. R. Maruste on menetlusseadustes kinniseks kuulutamise korra puudumise kohta leidnud, et „/.../ seda ei saa pidada oluliseks puuduseks, sest nii või teisiti on see *case by case* kohtute otsustada ja põhistada.“⁷ Põhiseaduse⁸ (PS) § 24 lg-t 3 kommenteerinud autorid on mõnevõrra konservatiivsemad: „Kohtu kaalutlusruum kohtuistungi avalikkuse piiramise aluste puhul võib ilmselt küll olla erinev, kuid samas loodetavasti siiski puhtast suvaotsusest lähtuvat kohtuistungit avalikkuse piiramist välistav.“⁹ Siinkirjutaja arvates murelikumal toonil on sama probleemi ära märkinud U. Lõhmus, kelle hinnangul on osad kinniseks kuulutamise alused avaralt tõlgendatavad ning sellega kaasneb oht avalikkuse põhimõttele.¹⁰ Kaalutlusreeglite puudumise ja kinniseks kuulutamise aluste sisu ebaselgusega ei saa leppida. R. Maruste seisukoht, et menetlusseadustikus oleks kõnealuseid lünki üldkehtivate reeglitega täita keeruline,¹¹ on igati nõustumisväärne. See aga ei tähenda, et õigusteoreetiliselt neid reegleid välja pakkuda ei saaks.

Eelneva pinnalt lähtub magistritöö kahest õiguslikust põhiprobleemist. Esiti on Eesti kriminaalmenetluse kontekstis selgusetu, millised elulised olukorrad saavad üldse moodustada menetlusseadustikus toodud kinniseks kuulutamise aluse. Teine probleem puudutab aga selgusetust selles, millistest kaalutlustest tuleks neil alustel istungi kinniseks kuulutamist vaagides lähtuda. Kuna eraeluliste väärtuste kaitsevajadus aktualiseerub autori arvates kriminaalmenetlustes tihemini kui nt riigisaladuse või kõlbluse kaitse, on asjakohane püstitada ka uurimisküsimuste rõhuasetus just eraeluliste väärtuste kaitsele. Eelnevast tulenevalt töö eesmärk leida teoreetiliste seisukohtade ja Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) praktika analüüsi toel vastused kahele põhiküsimusele. Esiteks lahendatakse töös küsimus, millised menetluses ilmnevad olukorrad on võimalik kvalifitseerida kriminaalmenetluse seadustiku¹² (KrMS) § 12 lg 1 p-des 2-3 nimetatud

⁶ Bergson, B. Saladuse hoidmise kohustuse vajalikkus Eesti kriminaalmenetluses. Magistritöö. Juhendaja: Laura Aiaots. Tallinn: Tartu Ülikool 2022. – <https://dspace.ut.ee/items/5952486b-8473-49cc-938b-dd87a56909ef> (26.03.2025).

⁷ Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 410.

⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

⁹ Sepp, H. jt. PSK § 24/24. – Madise, Ü. jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Viies, parandatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.

¹⁰ Lõhmus, U. Õigusriik ja inimese õigused. Tartu: Ilmamaa 2018, lk 171.

¹¹ Maruste, lk 410.

¹² Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 12.12.2024, 7.

eraeluliste väärtuste (era- või perekonnaelu kaitse, alaealise ja kannatanu huvid) kaitseks istungi kinniseks kuulutamise aluste alla. Töö teine eesmärk on lahendada küsimus, kuidas neid elulisi asjaolusid avaliku kohtupidamisega kaitstavate õiguspõhimõtete vastu kaaluda.

Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks kasutab autor peaausjalikult induktiivset meetodit, teise lahendamiseks aga deduktiivset meetodit. Mainitud uurimisprobleeme on võimalik lahendada EIK-i suuniste ja kirjanduses väljendatud teoreetiliste seisukohtade abil, sünteesides neist reeglid, mida KrMS § 12 lg 1 kohaldamisel silmas pidada. Uurimisülesannete lahendamiseks analüüsitakse ka teema seoseid Euroopa Liidu ja rahvusvahelise õigusega. Töö rõhuasetus on kinniseks kuulutamise sisulistel eeldustel, kuna autori hinnangul ümbritseb neid vormiliste eeldustega võrreldes suurem ebaselgus. Eelnevast tulenevalt on töö teoreetilise suunitlusega.

Enne kinniseks kuulutamise aluste ja kaalumisprotsessi puudutavate küsimuste lahendamist on tarvis välja selgitada, miks üldse kriminaalasja kinnine arutamine õiglasel menetluses tähelepanu väärilb. Kuna kriminaalasja kinnine arutamine on erandiks avalikkuse põhimõttest,¹³ ei saa mööda vaadata ka reeglist endast. Seepärast on esimeses peatükis analüüsitud kriminaalkohtumenetluse avalikkuse põhimõttega seonduvat. Avalikkuse põhimõtte sisu ja kaitse-eesmärkide muutuks sisutühjaks ka kinniseks kuulutamise kaalumisprotsess. Teises peatükis uuritakse kinniseks kuulutamise sisulist ja vormilist külge, tuues mh ära kinniseks kuulutamise kaalumisreeglid. Avatakse eraelulisi väärtusi kaitsvate kinniseks kuulutamise aluste (era- ja perekonnaelu ning kannatanu või alaealise kaitse) sisu ning analüüsitakse, kuidas neid sisulisele kaalumisprotsessile allutada. Seejuures vajab selgust, kas ja miks on mõned KrMS § 12 lg 1 p-de 2 ja 3 alla paigutatavad juhtumid kinniseks kuulutamise puhul juba vaikimisi suurema kaaluga. Kuigi töö rõhuasetus on kinnise istungi sisulistel eeldustel, adresseeritakse ka kaht vormilist probleemi: kinniseks kuulutamise korda ja vastava otsustuse vaidlustamist. Nendes menetluses etappides teostub kinniseks kuulutamise sisuline külg, saati on need küsimused Eesti kriminaalõigusmaastikul autori arvates mõneti ebaselged.

Riigikohtu praktika kriminaalkohtumenetluse kinniseks kuulutamise kohta on vähene ja pole töö kirjutamise ajaks veel täielikult välja kujunenud. Enne 2018. aasta lõppu kehtinud KrMS-i redaktsiooni¹⁴ § 385 p 1 ei lubanud istungi avalikkuse piiramise määrusi määruskaebusega vaidlustada, nüüd on aga see võimalus olemas.¹⁵ Riigikohus on küll arutanud riigisaladuse

¹³ Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. III vlj. Tallinn: Juura 2019, lk 69.

¹⁴ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 31.05.2018, 22.

¹⁵ RKKKm 1-19-8262, p 32.

kaitseks¹⁶ ja õigusemõistmise huvides¹⁷ kriminaalkohtumenetluse avalikkuse piiramist, kuid KrMS § 12 lg 1 p-de 2-3 kohta pole põhjalikumaid lahendeid leida. Seegi tõdemus ajendas autorit keskenduma eraeluliste väärtuste kaitseks kinniseks kuulutamisele. Riigikohus on osutanud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste konventsiooni¹⁸ (EIÕK) osalisriigina peab Eesti järgima ka konventsiooni kohaldamispraktikat.¹⁹ Sellevõrra rohkem viidatakse töös EIK-i suunistele.

Avalik kohtuistung arenes üldise õiguse riikides välja õiglase menetluse (*fair trial*) vältimatu koostisosana.²⁰ Õiglase kohtumenetluse kontseptsioon on omakorda jõudnud Mandri-Euroopa õigussüsteemidesse järkjärgult üldise õiguse riikide eeskujul.²¹ Seetõttu leiab siinkirjutaja, et vähemasti avalikkuse põhimõtte eesmärke ja seost menetlusosaliste põhiõigustega analüüsid on asjakohane ammutada osalt teavet ka Ameerika Ühendriikide ja Ühendkuningriigi õiguskirjandusest. Sealsel õigusmaastikul on juba üksi ajaloolistel põhjustel vaatlusaluse problemaatika läbitöötatuse tase Mandri-Euroopaga võrreldes oluliselt kõrgem. Samal ajal tuginetakse magistritöös nii üld- kui eriküsimuste lahendamisel ka Eesti juhtivate autorite seisukohtadele, analüüsid nende suhestumist rahvusvahelise kirjandusega. Viidatakse ka varasematele empiirilistele uurimustele, seostades neid töös pakutud teoreetiliste seisukohtadega.

Arutlusele tulevad küsimused on kriminaalkohtupidamises mitmeti aktuaalsed. Eestis pole kinniste uste taga toimuvat kriminaalkohtupidamist varem põhjalikumalt uuritud. Seetõttu puudub süsteemne käsitlus istungi kinniseks kuulutamise alustest ja nende kohaldamise reeglitest. Kuna aga kriminaalasjades on avalik kohtumõistmine oluline õiglase menetluse põhimõtte osis,²² võiksid autori hinnangul olla selgemad ka avalikkuse põhimõtte piirid. Ajalehtedes ja Internetis kriminaalasju kajastavate uudiste foonil vajab põhjalikku kaalumist nii hästi protsessi kinniseks kuulutamata jätmise kui ka see, millal tuleks protsessiosaliste privaatsust kinnise istungiga kaitsta. Ühtsed arusaamad on ses vallas vajalikud nii menetlusosaliste kui üldsuse jaoks.

Märksõnad: kriminaalkohtumenetlus, avalik huvi, konfidentsiaalne info, lapsesõbralik õigusemõistmine, kaalutusõigus.

¹⁶ Nt: RKKKo 1-21-1421 p 138 jj.

¹⁷ Nt: RKKKm 3-1-1-74-16; RKKKm 1-17-9149/626.

¹⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.

¹⁹ RKKKo 3-1-1-77-02, p 16.

²⁰ Lõhmus 2019, lk 43-44.

²¹ *Ibidem*.

²² EIKo 7984/77, *Preto and Others v. Italy*, p 21.

1. Kohtumenetluse avalikkus kriminaalasjades

1.1. Avaliku kohtupidamise põhiõiguslik taust

H. Shapiro on väitnud, et ei leidu täit selgust, millisest hetkest on kohtupidamise avalikkus saanud kriminaalmenetluses standardiks. Õigusajaloost on teada, et juba Vana-Roomas mõisteti suuremates asjades õigust ja kuulati tunnistajaid üle avalikult. Samas vanaaja järel vajus see põhimõtte suuresti unustusse ja vähemasti Mandri-Euroopas kohtupidamine avalik polnud. Ühtlasi ei olnud kohtupidamise avalikkusest juttu ka varajastes inimõigusdokumentides, nt 13. sajandi Inglismaal avaldatud *Magna Carta* seesugust õigust ei maini. Esimese tähtsama inimõigusdokumendina mainib õigust kriminaalsüüdistuse avalikule arutamisele Ameerika Ühendriikide *Bill of Rights* 18. sajandi lõpus.²³

Veidi vähem ebaselgust valitseb selles, miks kohtupidamist erinevates maades järk-järgult avalikuks muudeti. Tõenäoliselt ilmus nähtus üldise õiguse riikide kohtupraktikasse keskaegselt Inglismaalt, kus kriminaalsüüdistusi arutati avalikult vandekohtu ees. Kuigi selleks oli kahtlemata muidki motiive, sai õigusemõistmine üldise õiguse riikides avalikuks suuresti vastukäeluna Inglismaa *Star Chamber*'ile ja Hispaania inkvisitsioonile, millistes kohut mõisteti kinniste uste taga. Kinniste uste taga tehtud otsuste osas puudus avalikkuse usaldus, kuna nendeni jõudmist polnud võimalik kontrollida. Seega on õigusemõistmise avalikkus olnud ajas järjest arenev nähtus, mille teket oleks vale mõne konkreetse riigi või kuupäevaga siduda. Küll aga on selge, et kõnealune põhimõtte tekkis eesmärgiga tagada kontroll kohtuvõimu toimimise üle, et otsused seeläbi legitiimsed oleksid.²⁴

Kohtuistungite avalikkuse nõue on Eesti õiguskorras esmalt ette nähtud PS § 24 lg-s 3. Sama säte loetleb ammendava loeteluna alused, millistel saab kohus istungit kinniseks kuulutada. See tähendab, et kui mõista kohtuasja avalikku arutamist subjektiivse õigusena, on tegemist kvalifitseeritud seadusreservatsiooniga põhiõigusega: kohtupidamise avalikkust tohib piirata üksnes PS § 24 lg 3 põhiseaduses nimetatud väärtuste kaitseks.²⁵ Kuna PS § 123 ja KrMS § 2 p 2 kohaselt on Eestil kohustus järgida endale võetud rahvusvahelisi kohustusi, tuleneb Eesti kriminaalmenetluse PS § 24 lg-ga 3 analoogne põhimõtte ka EIÕK art 6 lg-st 1.

²³ Shapiro, H. Right to a Public Trial. – Journal of Criminal Law and Criminology 1951/41, No. 6, lk 782-783.

²⁴ Schattenfield, T. S. The Right to Public Trial. – Western Reserve Law Review 1955/7, No. 1, lk 78-80.

²⁵ Sepp, H. jt. PSK § 24/24.

Küsimused sellest, kuidas nende kolme õigusaktiga tagatud õigusemõistmise avalikkuse ulatus ja piiramise alused omavahel vastuolu korral suhestuda võiksid, ei põhjusta vähemasti kriminaalmenetluses erilisi probleeme. Norme kõrvutades selgub, et KrMS § 12 dubleerib kohtuis-tungite avalikkuse piiramise alused pea identselt PS § 24 lg-st 3, lisades neile ainult üksikuid täiendusi. PS § 24 lg 3 kordab omakorda EIÕK art 6 lg-s 1 toodud piirangute eesmärke, erinedes EIÕK-is toodud kataloogist vähestes detailides. Seega pole põhjust käsitleda EIÕK-ga, PS-ga ja KrMS-ga tagatud kohtupidamise avalikkust ja selle piiranguid teineteisest eraldi: nende ese-meline kaitseala on pea sama ulatusega. Seda enam, et Riigikohtu kriminaalkollegiumi suu-niste järgi tuleb EIÕK-is sätestatud kriminaalmenetluse põhimõtete kohaldamispraktikat arves-tada ka Eesti kriminaalmenetluses.²⁶

EIK on art 6 lg 1 tõlgendades kohtupidamise avalikkuse kohta märkinud, et põhimõte kaitseb protsessiosalisi selle eest, et õigusemõistmine ei toimuks ilma avalikkuse kontrollita.²⁷ Istungite avalikkus võimaldab kohtuvõimul säilitada üldsuse silmis oma usaldusväarsuse.²⁸ See teenib lõppastmes EIÕK art 6 lg 1 eesmärki: ausat ja õiglast kohtupidamist, mis on omakorda üks demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtte.²⁹ Kohtumenetluse avalikkuse kaalukusest annab tun-nistust seegi, et selle piiramise võimalused on ammendavalt üles loetletud.³⁰ Õigusemõistmine peab EIÕK kohaselt olema avalik nii kriminaal-, tsiviil- kui haldusasjades, kuid sõltuvalt me-netlusliigist ja lahendatava asja sisust võib seda piirata erineval määral.³¹

Huvi kohtupidamise avalikkuse vastu on kõrge iseäranis kriminaalmenetluses, kuid sealgi pole avalikkuse nõue absoluutne.³² Viimatise seisukoha põhjendus on lihtne. Karistust kohaldatakse ja kriminaalmenetlust toimetatakse riigi (KrMS § 5) ja seeläbi lõppeks üldsuse nimel, seega on kriminaalmenetluses esmajärjekorras kaalul ühiskonna kui terviku huvid.³³ Tsiviilprotsessi klassikaline eesmärk on seevastu tsiviilkohtumenetluse seadustiku³⁴ (TsMS) § 2 järgi poolte

²⁶ RKKKo 3-1-1-77-02, p 16.

²⁷ EIKo 8209/78, *Sutter v. Switzerland*, p 26.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ PS § 24 lg 3 kontekstis: Sepp, H. jt. PSK § 24/24; EIÕK art 6 lg 1 kontekstis: Brems, E. *Conflicting Human Rights: An Exploration in the Context of the Right to a Fair Trial in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. – *Human Rights Quarterly* 2005/27, No. 1, lk 298-299.

³¹ Harris, D. *et al.* *Law of the European Convention on Human Rights*. Third edition. Oxford: Oxford University Press 2014, lk 409, 433.

³² EIKo 36337/97 & 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*, p 37.

³³ Duff, R. A. *Fairness in Criminal Proceedings: Concluding Thoughts and Further Questions*. – Jackson, J. D., Summers, S. J. (Eds.). *Obstacles to Fairness in Criminal Proceedings. Individual Rights and Institutional Forms*. Oxford & Portland: Hart Publishing 2018, lk 307.

³⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 31.12.2024, 41.

vahel õigusrahu saavutamine, üldsuse huve peab tsiviilmenetlus teenima kaudselt.³⁵ Halduskohtumenetluse seadustiku³⁶ § 2 lg 1 kohaselt on haldusprotsessi esmane eesmärk üksikisiku õiguste kaitse. Seega on haldusprotsess esmajärjekorras üksikisiku kaebetee avaliku võimu väidetava kuritarvituse vastu.³⁷ Teiste kohtumenetluste ajend on niisiis esmajoones üksikisiku subjektiivsete õiguste kaitsevajadus. KrMS § 5 kohaselt on kriminaalmenetluse alustamine ja toimetamine aga riigi, mitte kannatanu otsustada.³⁸ Seepärast on kriminaalasjades kõige tungivam vajadus selle järele, et avalikkus oleks üldistes huvides toimetatavatest menetlustest teadlik.

1.2. Kohtupidamise avalikkuse põhimõtte sisu

Enne kui asuda täpsemalt määratlema, kelle huve avalik kriminaalkohtupidamine õigupoolest kaitseb ning mis juhtudel põhimõttest hälbida võib, on tarvis analüüsida, mida avalik kohtupidamine ise tähendab. Kõige laiemas tähenduses jaguneb kohtumenetluse avalikkus kaheks: arutamise avalikkus ja otsuse kuulutamise avalikkus.³⁹ Seesuguse eristuse teevad nii PS § 24 lg-d 3-4 kui ka EIÕK art 6 lg 1. Kahe elemendi eristamisvajaduses ei ole autorid täielikul üksmeelel.

Põhiseaduse kommenteeritud väljaandes on leitud, et lahendi kuulutamine on nii ehk nii kohtumenetluse osa ja seega on tarvis seda etappi eristada üksnes seetõttu, et viimase avalikkust võib istungi avalikkusega võrreldes piirata kitsamatel juhtudel.⁴⁰ Välismaises kirjanduses on aga EIÕK art 6 lg 1 kontekstis leitud, et lahendi avalik kuulutamine on muu menetlusega võrreldes eraldi asetsev põhimõte.⁴¹ Kuigi asja avaliku arutamise ja lahendi avaliku kuulutamise kaitse-eesmärgid on lõppastmes sarnased, on siiski tegemist eraldiseisvate põhimõtetega, sest lahendi avalikult kuulutamine ei saa olla avaliku menetluse aseaineks.⁴² Menetluse avalikkusest eraldiseisvaks põhimõtteks on lahendi kuulutamise avalikkust pidanud ka EIK.⁴³ Kuna PS § 24 lg 3-4 sõnastusest lähtuvalt on istungite ja otsuste kuulutamise avalikkuse vahetegu selgem kui EIÕK art 6 lg 1 puhul,⁴⁴ on selline arvamuste erinevus ehk isegi mõnevõrra ootamatu.

³⁵ Kõve, V., Järvekülg, I. TsMSK § 2/3.1. – Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§-d 1–305). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

³⁶ Halduskohtumenetluse seadustik. – RT I, 14.03.2025, 15.

³⁷ Narits, R. HKMSK § 2/I. – Merusk, K., Pilving, I. (koost). Halduskohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2013.

³⁸ Kergandberg, E. KrMSK § 5/1. – Kergandberg, E., Pikamäe, P. (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.

³⁹ Lõhmus 2019, lk 68.

⁴⁰ Sepp, H. jt. PSK § 24/19.

⁴¹ Schabas, W. A. The European Convention on Human Rights. Oxford: Oxford University Press 2015, lk 290-291.

⁴² *Ibidem*, lk 290.

⁴³ EIKo 40908/05, *Fazliyski v. Bulgaria*, p 65.

⁴⁴ Sepp, H. jt. PSK § 24/19.

Töö autori arvates ei ole aga kriminaalkohtumenetluse vaates suurt tähtsust, kas käsitleda neid kaht aspekti eraldiseisvatena või mitte. Mõlema eesmärk on lõppeks sama: tagada aus ja õiglane menetlus.⁴⁵ Eestis toimub nii kriminaalasja arutamine (KrMS § 15 lg 1) kui otsuse kuulutamine (KrMS § 315) nii ehk nii reeglina istungil, mitte kirjalikus menetluses. Pidades silmas, et üks ei saa asendada teist ning et nende piiramise lubatavad alused on erinevad, saab autori hinnangul neid sisu poolest käsitleda ühtse põhimõttena ning kanda edasiselt esitatud menetluse avalikkuse piiramist puudutavad seisukohad vastavalt üle ka lahendi kuulutamise avalikkusele.

Kohtumenetluse avalikkusega seoses väärivad EIÕK art 6 lg 1 sõnastuse järgi omakorda kaitsmist kaks eraldi aspekti: esiteks tuleb asja arutada reeglina istungil ning teiseks peab see istung olema üldjuhtumil avalik.⁴⁶ Seejuures tuleneb esimene neist kaude teisest.⁴⁷ Istung on menetluse avalikkuse tagamise alus ja seda eriti kriminaalasjades.⁴⁸ Võistlevas kohtumenetluses on istung kriminaalasja lahendamises erilise tähtsusega koht, kus pooled saavad vahetult ja avalikult arutlusel oleva sündmuse kohta tõendeid esitada.⁴⁹ Istungi abil saab süüdistatav efektiivse võimaluse realiseerida oma põhilisi menetluslikke õigusi: esitada enda kaitseks tõendeid, seada kahtluse alla süüdistuse tõendeid ning küsitleda tunnistajaid.⁵⁰

Eelneva varal ei ole istung mitte ainult menetluse avalikkuse alus, vaid lisaks ka õigusemõistmise avalikkuse tagamise vahend. Teisisõnu on Riigikohtu praktika kohaselt menetluse avalikkus istungi avalikkusest laiem mõiste.⁵¹ Kuna kohtueelne menetlus reeglina avalik pole,⁵² teostubki kriminaalmenetluse kui terviku avalikkus peaaegjalikult avaliku arutamise kaudu. Kuigi kriminaalkohtumenetluse avalikkus tuleneb enamasti arutamise avalikkusest, ei pruugi need mõisted alati seesuguses seoses olla.⁵³ Järelikult tuleb avalikkuse põhimõtte järgimist hinnates, olgu analüüsimisel siis konkreetne kriminaalasi või menetluslik regulatsioon üldiselt, esiti tuvastada, kas asjas üldse istung toimus. Teisalt tuleb seejärel analüüsida, kas istung peeti selliselt, et süüdistatav sai võimaluse oma põhilisi protsessiõigusi realiseerida, st kas istungil arutati asja ja süüküsimust sisuliselt. Ennatlik oleks nentida avalikkuse põhimõtte rikkumise puudumist,

⁴⁵ EIKo 21835/93, *Werner v. Austria*, p 54.

⁴⁶ Harris, D. *et al.* 2014, lk 433.

⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁸ EIKo 73053/01, *Jussila v. Finland*, p 40.

⁴⁹ Field, S. Review: Fair Trials and Procedural Tradition in Europe. – *Oxford Journal of Legal Studies* 2009/29, No. 2, lk 368.

⁵⁰ EIKo 73053/01, *Jussila v. Finland*, p 40.

⁵¹ RKKKm 1-19-8262, p 37. Sarnasel seisukohal on ka R. Maruste, tähistades küll kõnealust mõistepaari õigusemõistmise avalikkuse ja asja kuulamise avalikkusega, lähemalt: Maruste, R. Viidatud töö, lk 407.

⁵² Lõhmus 2018, lk 176-177.

⁵³ *Infra*, ptk 1.4.

tuginedes grammatilisele argumendile, et kuna asjas PS § 24 lg 3 või EIÕK art 6 lg 1 mõttes istungit ei toimunud, pole ka viimatise sätteid rikutud.

Praktikas tekitab rohkem vaidlust aga küsimus, mis tingimustel on kohtuistung avalik. EIK on viidanud, et istung ei ole avalik mh juhtudel kui seda peetakse piiratud ligipääsuga ruumis, sinna ei lubata peale protsessiosaliste teisi inimesi ning pole avalikult teatavaks tehtud istungi toimumise aega ja kohta.⁵⁴ EIK-i poolt asjas *Luchaninova v. Ukraine* öeldut⁵⁵ ei saa autori arvates aga pidada ürituseks avalikku istungit defineerida, vaid hoopis konkreetsetes kohtuasjas tuvastatud rikkumiste loeteluks.

M. Radin selgitab, kuidas kõige lihtsamal tähenduses on enamasti avalikuks peetud kohtuistungit, mida igal üldsuse liikmel on võimalus jälgida. Radin selgitab aga edasi, kuidas see definitsioon on oma üldisuses aga puudustega: kohtusaalid pole lõpmatult suure mahutavusega ega saagi seda olla. See võib omakorda tähendada, et kõik soovijad ei pruugi saali mahtuda. Ühtlasi on paratamatu, et kõik potentsiaalsed soovijad ei saa põhjusel või teisel välja kuulutatud ajal istungile tulla. Pole ka mõeldav, et kohus peaks istungit jälgida lubama kõigil soovijatel, sh korrarikkujatel. Järelikult tunduks mõistlik kohtuistungit avalikuks pidada ka juhul, kui istungisaalis viibijate hulka nende kahe kriteeriumi alusel piiratud on. Selle nn kitsama lähenemise järgi on istung avalik ka siis, kui sellest on saanud osa võtta vähemasti piiratud hulk üldsuse esindajaid. Mainitud hulka võib määratleda õigustatud huviga: süüdistatava ja menetlusosaliste tuttavad, asja lahenduse suhtes isiklikku huvi omavad isikud ning ajakirjanikud, kes protsessil toimunut ülejäänud üldsusele edastada saavad.⁵⁶

Sellisele nn kitsamale lähenemisele kohtuistungit avalikkusest vastandub nn laiem käsitlus istungite avalikkuse tagamisest. Laiem käsitlus tunnistab kitsamaga sarnaselt võimalust piirata istungi jälgijate hulka saalist korrarikkujate eemaldamisega. Küll ei pea vähemasti osa laiema käsitluse pooldajad õigeks, kui istungil viibijate hulka piiratakse pealtvaatajate võrra, kes küll asja suhtes konkreetset huvi ei oma või mõnda ülalmainitud huvigrupi ei kuulu, kuid end muidu korralikult üleval peavad ja istungit vaadata soovivad. Käsitluse kohaselt on avalikkuse põhimõtte riivega ja seetõttu ka avaliku istungi puudumisega tegemist juba juhul, kui saalist kasvõi osad pealtvaatajad välja saadetakse.⁵⁷

⁵⁴ EIKo 16347/02, *Luchaninova v. Ukraine*, p 56.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Radin, M. The Right to Public Trial. – Temple Law Quarterly 1932/3, No. 3, lk 391-393.

⁵⁷ [Leonard, I. A., *et al.*] The Right to Public Trial in Criminal Cases. – New York University Law Review, 1966/41, No. 6, lk 1143-1145.

Hinnates, kas Eesti kriminaalmenetlusõiguse kohaselt tuleks istungi avalikkust mõista kitsamas või laiemas tähenduses, saab abi avalikkuse põhimõtte eesmärkidest. EIK-i selgitus, kuidas avalik kohtupidamine kaitseb protsessiosalisi selle eest, et õigusemõistmine ei toimuks ilma avalikkuse järelevalveta,⁵⁸ ei aita esmapilgul eesmärkide määratlemisel palju edasi. Sellest jääb ebaselgeks, kes avalikkusest järelevalvet teostama peaks. Viimatisest võib ehk tuletada üksnes niipalju, et põhimõtte kaitseb eeskätt menetlusosalisi kohtu meelevaldsete otsustuste eest.⁵⁹ Üldisuse vaates aga on avalikkuse põhimõtte eesmärk kohtuvõimu läbipaistvuse ja usaldatavuse tagamine.⁶⁰ Lisaks kaitsele kohtuvõimu omavoli eest on avalikule kohtupidamisele pakutud veel kaht laadi kõrvaleesmärki. Üks neist on tunnistajate usaldusväarsuse tagamine: eeldatavasti on ütlusi andvatel isikutel pealtvaatajate ees psühholoogiliselt raskem valetada.⁶¹ Samuti annab istungite jälgimine kodanikele võimaluse näha, kas ja kuidas riik nende õigusi ja ühiskondlikke väärtusi kaitseb; protsessi jälgimise võimalus teenib ka teatavat hariduslikku-informatiivset eesmärki kohtumenetluse toimumisest.⁶²

Mainitud kõrvaleesmärgid võisid ehk omada suuremat praktilist väärtust mineviku kohtupidamises, kuid tänapäeva Eesti kriminaalkohtupidamises oleks raske neil suurt kaalu näha. Vaevalt on palju inimesi, kes lähevad kriminaalprotsessi jälgima seepärast, et ka ise arutatavast süüteo-sündmusest midagi teavad ja seepärast tõendite uurimise juures n-ö valves tahavad olla. Ühtlasi nõustub siinkirjutaja Radini tähelepanekuga, kuidas on vaevalt kuigi suur hulk õigusteadusega mitteseotud inimesi, keda ajendaks istungit jälgima huvi oma kriminaalkohtupidamise teadmisi täiendada.⁶³ Ainus kõrvaleesmärk, mida avalikkuse kohalolu järelevalve kui peamise eesmärgi kõrval käegakatsutavamalt võiks teenida, on üldisuse teadmine, et õigusemõistmine toimib ja seejuures ausalt.⁶⁴ Kohtuotsuse legitiimsus ühiskonna silmis sünnib just menetluse vahendusel.⁶⁵ Kui avalikkuse esindajad saavad jälgida kohtulikku arutamist ja hiljem tutvuda selle pinnalt sündinud otsusega, annab see vähemasti võimaluse veenduda otsuse õigluses või ebaõigluses. See aitab omakorda kaasa kriminaaljustiitsüsteemi usaldusväarsuse tagamisele, mida on avalikkuse põhimõttega seonduvalt oluliseks pidanud ka EIK.⁶⁶ Järelikult tuleb määrata, kellest

⁵⁸ EIKo 8209/78, *Sutter v. Switzerland*, p 26.

⁵⁹ Stavros, S. *The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights. An Analysis of the Application of the Convention and a Comparison with Other Instruments.* Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers 1993, lk 189.

⁶⁰ Maruste, lk 406.

⁶¹ Schattenfield, lk 84.

⁶² *Ibidem*, lk 85.

⁶³ Radin, lk 393-394.

⁶⁴ Shapiro, lk 786; Radin, lk 394.

⁶⁵ Kergandberg, E. KrMSK § 1/3.

⁶⁶ EIKo 28617/03, *Belashev v. Russia*, p 79.

koosnev ja kui suur hulk üldsuse esindajatest suudab täita viidatud järelevalvefunktsiooni ja selle kõrval luua ühiskondlikku kindlust kohtusüsteemi ausa toimimise suhtes.

Üritades analüüsida üldsuse valvava pilgu mõju istungit juhtivale kohtukoosseisule, aga miks mitte ka prokuratuurile või kaitsjale, ei paista põhimõttelist vahet, kui palju täpselt saalis pealtvaatajaid viibib ja mis neist igäühe kohalolu täpne motiiv on. Kirjanduses on leitud, et avalikkuse põhimõtte järelevalve-eesmärgi täitmiseks piisab juba üksi menetlejate teadmisest, et keegi üldsusest nende tegevust jälgib.⁶⁷ Veelgi enam: isegi kui väita, et tänapäeval jääb kodanike järelevalvefunktsioon enamusest asjadest teoreetiliseks võimaluseks, on juba võimaluse olemasolu nõnda kaalukas, et õigustab istungite avalikkust.⁶⁸ Sellest tulenevalt leiab autor, et huvi avaliku menetluse vastu on olemas igas kriminaalasjas. Seda ka juhul, kui ka asja arutamise juures ühtki pealtvaatajat pole.

Seejuures võib vastupidiselt ülemäära suur pealtvaatajate arv kohtumenetluse üldistele eesmärkidele negatiivselt mõjuda, kuna hakkab kohut ja pooli suunama rohkem publikule esinema kui menetluse õiguslike sõlmküsimumi võimalikult täpselt lahendama.⁶⁹ Kohtule pole reeglina meedia kohalolu saalis meeltemööda.⁷⁰ Samas on avalikkuse põhimõtte ja meediavabadus lähedalt seotud: ajakirjandus vahendab teavet protsessi kohta laiemale üldsusele, kes ise istungil kohal pole.⁷¹ Järelikult on ka järelevalvefunktsiooni mõju kohtukoosseisule on tuntavam, kui meedia esindajad saalis on ja kohus seda teab.

Vaadates aga järelevalvefunktsiooni täitvat poolt – st pealtvaatajate perspektiivi –, vajavad enim kindlust kohtumõistmise ausa toimimise suhtes pealtvaatajad, kel on asjaga vähemalt mingigi täiendav seos peale puhta uudishimu.⁷² Nagu ülal mainitud, on sellisteks inimesteks eeskätt menetlusosaliste sugulased-tuttavad ja ajakirjanikud.⁷³ Oleks keeruline ette kujutada, et lihtsalt uudishimust protsessi jälgijatele läheb samavõrd korda, kas menetlusosalisi koheldakse seadusesätteid järgides ja ausalt. Sellelegi argumendile on vastuväiteid. Vaevalt on pealtvaatajate kohalolu alati suutnud takistada kohut menetlusosalistele liiga tegemast.⁷⁴ Samavõrd leiavad nii mõnedki menetlusvälised isikud, et protsess oli või polnud õiglane: seejuures ei pruugi istungi

⁶⁷ Radin, lk 394-395.

⁶⁸ Stavros, lk 190.

⁶⁹ Radin, lk 395.

⁷⁰ Laffranque, J. jt. Õigusemõistmise ja meedia suhted Eestis ja Euroopas. – *Juridica* 2005/V, lk 334.

⁷¹ Lõhmus 2018, lk 169-170.

⁷² Radin, lk 393-395

⁷³ *Ibidem*, lk 394-395.

⁷⁴ *Ibidem*, lk 394.

jälgimine nende arvamust suurt mõjutada. Küll aga pole ka ühtki paremat võimalust, et üldsusele samasugust järelevalvevõimalust anda. Seega saavutab avaliku istungi põhilised eesmärgid juba olukord, kus istungit alati päris kõik soovijad jälgida ei saa: ülalmainitud objektiivsetel kaalutlustel⁷⁵ võib pealtvaatajate hulk piiratud olla. Seetõttu eelistab autor ühtlasi eelpool viidatud kitsamat käsitlust kohtuistungi avalikkusest.

Niinimetatud kitsama kohtuistungi avalikkuse poole paistab kalduvat ka Eesti kriminaalmenetlusõigus ja -kirjandus. Näiteks on põhiseaduse kommentaarides märgitud, et KrMS § 266 lg 4 kohaselt võib kohus ülerahvastatuse korral pealtvaatajate hulka piirata ning kohtul ei ole kohustust suure huvi korral istungi avalikkuse tagamiseks tavapäratuid vahendeid rakendada: nt korraldada istungist ülekannet või pidada protsessi kohtumajast väljas.⁷⁶ Samas ei tohiks kohtusaalide mahutavusest lähtuvat avalikkuse põhimõtte riive õigustust autori arvates mõista ka absoluutsena, st nõnda, et kohus üldse pealtvaatajate hulgaga arvestama ei peaks. Kui on näha, et protsessi pealtvaatajad väiksemasse saali ära ei mahuks, tuleb võimalusel istungiks valida suurem saal. Kui sellist kohustust eitada, tekiks kohtul võimalus kolida teadaolevalt suurema avaliku huviga asjad väiksemasse saali ja seeläbi istungitest osavõttu piirata. Sellist tegutsemist ei saaks aga pidada avalikkuse põhimõttega kooskõlas olevaks. Tahtlikku ja alusetut pealtvaatajate hulga piiramist on taunitud ka põhiseaduse kommentaarides väljaandes.⁷⁷ Pealtvaatajate hulgaga tuleb kohtul arvestada mõistlikkuse piires. Põhiseaduse kommentaarides pakutud näide, et kohus ei pea istungit pidama spordihoones,⁷⁸ annab selle piiri autori arvates ette. Istungit ei pea avalikkuse huvist tingituna pidama kohtumajast väljas, kuid kohtumaja võimaluste piires tuleb pealtvaatajate hulgaga mõistlikult arvestada. Viite sarnasele seisukohale leiab ka EIK praktikast. Nimelt on EIK pidanud piisavaks, kui istung peetakse „tavalises kohtusaalis, mis on piisavalt suur, et pealtvaatajad ära mahutada.“⁷⁹ Ühtlasi peab kohus avalikult teatavaks tegema istungi toimumise aja ja koha.⁸⁰ Avalikkuse põhimõtet järgiv teatavakstegemine ei saa olla illusoorne: info istungi aja ja koha kohta peab olema üldsusele lihtsasti leitav.⁸¹

Ka R. Maruste hinnangul võib igaüks viibida huvipakkuval kohtuistungil „niivõrd, kuivõrd /.../ kohtusaalide mahutavus ja õigusemõistmise huvid seda võimaldavad.“⁸² Samasse

⁷⁵ Nt korrariikujate eemaldamine või kohtusaalide mahutavus.

⁷⁶ Sepp, H. jt. PSK § 24/21

⁷⁷ *Ibidem.*

⁷⁸ *Ibidem.*

⁷⁹ EIKo 35115/97, *Riepan v. Austria*, p 29.

⁸⁰ Sepp, H. jt. PSK § 24/21.

⁸¹ EIKo 35115/97, *Riepan v. Austria*, p 29.

⁸² Maruste, lk 407.

kategooriasse tuleks paigutada ka nõue, et kui ülerahvastatuse või korrarikumise ohtu ei ole, ei ole kohtul põhjust ega seaduslikku alust nõuda kelleltki üksikasjalikumat põhjendust, miks ta saalis viibib või mida näha soovib. Järelikult ei tähenda kitsam käsitlus kohtuistungite avalikkusest kuidagi seda, nagu ei võiks lihtsalt huviline kriminaalasja arutamist jälgida. Kitsam käsitlus ütleb lihtsalt seda, et istung saab olla avalik ka juhul, kui kõik soovijad seda alati jälgida ei saa. Sellest tuleneb ühtlasi, et erinevalt kohtumenetluse avalikkusest, mida tuleb hinnata libiseval skaalal, on istungi avalikkust võimalik hinnata konkreetselt: istung on kas avalik või mitte.

Avalikkuse põhimõtet n-ö järelevalvefunktsiooniga sidudes tõusetub küsimus, kuidas avalikkuse põhimõtte tähtsus konkreetsest asjast sõltuvalt varieerub. Vastavad kriteeriumid on olulised kinniseks kuulutamise kaalumisprotsessi tarvis. EIK-i praktika järgi on avalikkuse huvi kriminaalrajade vastu erinev, kuid tundub siinkirjutaja arvates sõltuvat eeskätt just menetlusega, mitte niivõrd süüdistuse kvalifikatsiooniga seotud asjaoludest. Näiteks on EIK leidnud, kuidas kuulus kohtualune, vastuoluline ja lai meediakajastus ning süüdistused menetluse poliitilises motiveerituses annavad avalikkuse põhimõttele suurema kaalu.⁸³ Sarnaselt on ka Riigikohus leidnud, et menetluse avalikkust piirates tuleb arvesse võtta, kui suur on üldsuse huvi konkreetse kriminaalasja vastu: näiteks on see tavaliselt suurem korruptsiooniasjades.⁸⁴ Autor nõustub küll igati Riigikohtu toodud näitega, kuid äärmiselt hoolikat kaalumist vajab sarnaste eelduste tegemine teist liiki kuritegude puhul. On tõsi, et korruptsioonikuritegude menetlusi iseloomustab tavapärastel lai meediakajastus ja avalik arutelu, kuid on raske pakkuda mõnd teist süütegude liiki, millega sarnane tähelepanu pea alati kaasneks. Teiselt poolt tekitavad teinekord avalikku arutelu ka vähemohtlikud kuriteod ja väärteomenetlused. Järelikult on avalikkuse põhimõtte kaal sõltuv küll sõltuv menetlusest erinev, kuid sõltub peamiselt sellest, kui palju asja vastu päriselt huvi üles näidatakse.

Mainitud avalikkusepoolset huvi üles näitamist oleks vale siduda ka ainult meediakajastusega. Ajakirjandusväljaannete ärihuvi ei ole tihti koosõlas menetlusosaliste õigustega.⁸⁵ Selle näiteks oleks olukord, kus meedia kajastab kriminaalprotsessi üksnes seetõttu, et uuritud tõenditest selgub lisaks tõendamiseseme asjaoludele ka süüdistatava läbikäimine mõne avaliku elu tegelasega. Raske on näha, kuidas eeskätt just sellise info ning samal ajal mitte süüdistuse ja menetluse käigu kajastamine kriminaalkohtumenetluse avalikkuse põhimõtte sisu ja

⁸³ EIKo 22330/05, *Olujic v. Croatia*, p 75.

⁸⁴ RKKKm 1-17-9149/626, p 12.

⁸⁵ Kergandberg, E. KrMSK § 11/5.

eesmärkidega sobitaks. Nõnda ongi EIK lahendis *Axel Springer AG v. Germany* osutanud, et eraelu puutumatus riive õigustamiseks peab ajakirjanduse huvi panustama üldsusele huvi pakkuvasse avalikku arutelluse.⁸⁶ Kõnealune panus eeldab, et meedia huvi menetluse vastu seisneb enamas, kui ainult lugejate uudishimu rahuldamises kellegi eraelu üksikasjade kohta.⁸⁷ Klassikalistel kõmu tekitavad teemadel (nt kellegi abieluraskused) sellist panust pole.⁸⁸ Kuigi viidatud lahend puudutas kohtueelse menetluse andmete avaldamist, sobib sama kriteerium sisustama meedikajastuses ilmnevat avalikkuse huvi ka kinniseks kuulutamise küsimustes. Järelikult ei saa avalikkuse põhimõtte kaalu juures üldsuse huvi sisustada ainult meedikajastust jaatades. Meedikajastus võib küll suuremale üldsuse huvile viidata, kuid avalikkuse põhimõtte kaalu hinnates tuleb jälgida, mis motiividel meedia ja selle tarbijad käimasolevast protsessist huvituvad.

1.3. Avaliku kohtupidamise kahetine olemus

Eelnevast arutlusest jääb lahtiseks, kas kohtupidamise avalikkus on pelgalt põhiseaduslikku järku põhimõtte, mida kohus oma tegevuses järgima peab, või on see ka kellegi subjektiivne õigus. Ei PS § 24 lg 3 ega ka KrMS § 11 esmapilgul sellele vastust ei anna, kuna räägivad kohtupidamise avalikkusest deklaratiivses sõnastuses. Kui tegemist oleks siiski subjektiivse õigusega, tõusetub omakorda küsimus, kellele see õigus kuulub: kas ainult menetlusosalistele või ka pealtvaatajatele.

Nagu viitab juba EIÕK art 6 – kus avalikkuse põhimõtte paikneb – pealkiri, tuleneb sättest kriminaalsüüdistuse saanud isikule subjektiivne õigus õiglasele kohtumenetlusele. Kõige laiemas tähenduses koosneb see õigus omakorda art 6 lg-tes 1-3 nimetatud kitsamatest menetluslikest õigustest ja tagatistest, millest üks on ka õigus menetluse avalikkusele. Kuna art 6 hõlmab mitte ainult istungiga seotud õigusi, saab õiguse menetluse avalikkusele paigutada õiglase kohtupidamise ühe komponendi, nimelt õiglase ja avaliku kohtuistungiga (art 6 lg 1) alla.⁸⁹

Õiglase kohtupidamise reeglistik tervikuna kaitseb eeskätt süüdistatavat, kuna kriminaalmenetluse eesmärki arvestades tuleb just talle anda võimalus esitatud süüdistuse efektiivseks

⁸⁶ EIKo 39954/08, *Axel Springer AG v. Germany*, p 89-90.

⁸⁷ *Ibidem*, p 91.

⁸⁸ *Ibidem*, p 90.

⁸⁹ Goss, R. *Criminal Fair Trial Rights*. Article 6 of the European Convention on Human Rights. Oxford & Portland: Hart Publishing 2014, lk 118-119.

vaidlustamiseks.⁹⁰ Ka EIK-i praktika järgi tuleneb õiglase kohtupidamise põhimõttest just süüdistatavale õigus, et tema üle mõistetak kohut avalikult.⁹¹ Lisaks sellele, et õigus avalikule kohtupidamisele on põhiseaduslikku järku väärtus iseenesest, teenib see teiste süüdistavale tagatud õiglase kohtumenetluse alaõiguste teostamist.⁹² Küll aga on asja arutamise avalikkus selline õiglase kohtupidamise alaõigus, mis on tarvilik teistelegi kriminaalmenetluse osalistele, praktikas eelkõige kannatanule.⁹³

Järelikult on avalik kohtupidamine eeskätt süüdistatava, aga tema kõrval ka teiste menetlusosaliste subjektiivne õigus. Kuigi kirjandus ja kohtupraktika võrdsustavad teised menetlusosalised peaaegselt kannatanuga, siis ei näe autor põhjust, miks ei peaks see õigus kuuluma ka tsiviilkostjale või kolmandale isikule. Kui avalik kohtumõistmine on mõeldud kaitsma protsessiosalisi kinniste uste taga ja avalikkuse järelevalveta toimuva õigusemõistmise eest,⁹⁴ kuulub see õigus kannatanuga samavõrd neilegi menetlusosalistele. Kohtumenetluses otsustatakse nendegi õiguste ja kohustuste üle, kuigi nad pole süüdistatava ja kannatanu kõrval n-ö kriminaalasja kesksed figuurid. Järelikult peab menetlus olema õiglane ja sh avalik ka teiste menetlusosaliste jaoks.

J. Jaconelli hinnangul on süüdistatava vaatest see õigus aga eriskummaline: selle kasutamisest ei saa loobuda ja samal ajal põhjustab selle õiguse toime kahju teistele süüdistatava seadusega kaitstud hüvedele, nt heale nimele. Enamik süüdistatavaid seda õigust kasutada ei sooviks, kuid sellegi poolest nad avalikust protsessist loobuda⁹⁵ ei saa. Nad oleksid valmis ennem loobuma tõendite usaldusväärsuse tagamisest ja avalikkuse järelevalvest kohtu üle, kui kannatama pealtvaatajate ees süüpingis istumisega kaasnevat häbi. Seetõttu ei ole juhtudel, kus süüdistatav ise avalikku menetlust ei soovi, praktiline avalikku menetlust klassikalises mõttes subjektiivse õigusena analüüsida. Siis on selle asemel tegemist avalikke huviseid teeniva kohustusliku põhimõttega.⁹⁶

⁹⁰ Lõhmus 2019, lk 48.

⁹¹ EIKo 30373/13, *Mraović v. Croatia*, p 48.

⁹² Stavros, lk 189.

⁹³ Lõhmus 2019, lk 48-49.

⁹⁴ EIKo 8209/78, *Sutter v. Switzerland*, p 26.

⁹⁵ Ameerika Ühendriikide kohtusüsteemi ja õiguskirjanduse vähemusarvamuse seas paistab käibivat loobumise võimatuse kohta mõnevõrra vastupidine seisukoht, mille järgi on tegemist tavapärase õigusega, millest süüdistatav saab loobuda. Siiski nõuab enamus sellegi koolkonna esindajatest, et loobumisel peaks süüdistatava huvi salajase menetluse vastu kaaluma avalikku huvi, mistõttu ei ole siinkirjutaja hinnangul tegemist loobumisega selle otseses tähenduses, vaid istungi kinniseks kuulutamisega külgneva problemaatikaga. Lähemalt: McMillan, R. C. The Right to Public Trial in California: Whose Right. – *California Western Law Review* 1969/5, No. 2, lk 288-299.

⁹⁶ Jaconelli, J. Rights Theories and Public Trial. – *Journal of Applied Philosophy* 1997/14, No. 2, lk 170, 173-174.

Autori arvates on see arutluskäik loogiline ja ilmestab hästi avalikkuse põhimõtte olemust nii printsiibi kui õigusena. Kriminaalmenetluses on üldsusel huvi veenduda, et kohtumõistmine toimub teatavale õigluse mõõdupuule vastavalt.⁹⁷ See huvi nõnda oluline, et üksnes süüdistava vastumeelsus või häbi ei tohiks seda üles kaaluda. Kuna kuriteod kujutavad endast kõige jämedamaid ühiskondlike reeglite rikkumisi, on ühiskonnal õigus näha ja veenduda, kuidas riigivõim neid rikkumisi korrakohaselt menetleb.

Üldsuse huvi olemasolu ei tähenda aga seda, et mõnel osal üldsusest või konkreetsel pealtvaatajal tekiks subjektiivne õigus kohtuasja avalikku arutamist nõuda: ei PS ega KrMS sellises olukorras populaarkaebust ei luba.⁹⁸ Igaühel on õigus viibida istungil üksnes siis, kui istung pole kinnine ning pealtvaatajad õigusemõistmist ei sega.⁹⁹ Riigikohus on seda õiguslikku probleemi üht määruskaebust arutades lahendanud ning mõneti üllataval kombel otsesõnu viidatud seisukohti ei jaganud. Nimelt soovis ajakirjandusväljaanne pärast jõustunud otsust saada ligipääsu kohtutoimikule, kuid maakohus keeldus seda lubamast, kuna asja istung oli kuulutatud kinniseks.¹⁰⁰ Riigikohus jättis väljaande määruskaebuse rahuldamata põhjusel, et istungi kinniseks kuulutamise õigusvastaseks tunnistamine ei tagaks kaebaja ligipääsu kohtutoimikule.¹⁰¹ Samas ei nentinud kriminaalkolleegium, et kaebajal kui menetlusvälisel isikul puudunuks õigus kinniseks kuulutamist vaidlustada.¹⁰² Lahendist johtuvalt jääb autori arvates avatuks võimalus, et Eesti kohtupraktikas seesugust populaarkaebuse esitamise õigust siiski tunnistatakse.

1.4. Avalikkuse põhimõtte piirangud Eesti kriminaalmenetluses

Kuigi vajadus kohtupidamise avalikkuse järele on eriliselt kõrge kriminaalajasjades, võib ja teinekord lausa tuleb nendegi arutamise avalikkust piirata.¹⁰³ Võimalusi mõnd kohtu rakendatavat menetluslikku instrumenti avalikkuse põhimõtte piiranguks lugeda on määramatult palju. Seda juba ainuüksi põhjusel, et asja arutamise avalikkus on lahutamatult seotud võistlevale kriminaalmenetlusele iseloomuliku kohtuliku uurimise vahetu ja suulise arutamise printsiibiga (KrMS § 15 lg 1).¹⁰⁴ Seepärast võiks pea igas kohtuliku uurimise vahetuse kõrvalekalde näha

⁹⁷ Shapiro, lk 786.

⁹⁸ Kergandberg, E. KrMSK § 11/4.

⁹⁹ Maruste, lk 407.

¹⁰⁰ RKKKm 1-19-8262, p 1-5.

¹⁰¹ *Ibidem*, p 33-35.

¹⁰² *Ibidem*, p-d 33-38.

¹⁰³ EIKo 36337/97 and 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*, p 37.

¹⁰⁴ Kergandberg, E. KrMSK § 11/9.

ühtlasi menetluse avalikkuse piiramist. Nagu enne märgitud, väljendub kriminaalkohtupidamise avalikkus istungi enda avalikkuses ning asja arutamises istungi korras.¹⁰⁵ Seega võiks ka piirangud jaotada esimeses järgus kahte gruppi sõltuvalt sellest, kumba aspekti mõne meetmega riivatakse.

Kuigi nii EIÕK art 6 lg 1 kui PS § 24 lg 3 räägivad grammatiliselt tõlgendades ainult istungi avalikkusest, tuleneb nendest sätetest ka nõue, et avalik peab olema ka õigusemõistmine kui selline. Selles on järjekindel nii EIK-i kui Riigikohtu praktika.¹⁰⁶ Järelikult on kohtumenetluse avalikkus piiratud ka asja lahendamisel lihtmenetluses, olgu selleks siis käsk-, kokkuleppe- või lühimenetlus.¹⁰⁷ Näiteks on kokkuleppemenetlust loetud tugevalt EIÕK art 6 lg 1 põhisisust kõrvale kalduvaks põhjusel, et sel juhul otsustatakse süüdistatava süü ja karistuse küsimus pea täielikult avalikkuse eest varjatult.¹⁰⁸ Autori hinnangul tuleb samasse kategooriasse paigutada ka üldmenetluses kohaldatavad menetluslikud lihtsustused, nt tunnistaja kohtueelses menetluses antud ütluste vastu võtmine (KrMS § 291¹). Kehtivas menetluskorras küll puuduv, kuid teistes võistleva kriminaalmenetlusega riikides kasutatav ja Eestissegi plaanitav omaksvõtu instituut võib niisamuti kohtumenetluse avalikkust piirata.¹⁰⁹ Kui omaks võetud asjaolude kohta pole tarvis tõendeid esitada ega neid uurida,¹¹⁰ võib selle instituudi rakendamine avalikkuse põhimõtet riivata veel tugevamini kui nt KrMS § 291¹ kohaldamine. Mainitud menetluslikke võimalusi iseloomustab sarnaselt lihtmenetlustega asjaolu, et nad pole vahetult suunatud kriminaalasja tõendamiseseme asjaolude või menetluse käigu varjamisele, kuid piiravad sellegi poolest avalikkuse võimalust neist asjaoludest igakülgselt teavet saada. Kirjanduses peetakse avalikkuse põhimõtte intensiivseks riiveks ka nn anonüümtunnistajate kasutamist (KrMS § 67 lg 1, 5).¹¹¹ Sellegi instituudi eesmärk pole hoida saladuses istungil arutatud teavet ja tõendamiseseme asjaolusid, vaid hoopis ühe õigusemõistmisest osavõtja isikut. Seetõttu on neid praeguse teemapüstituse valguses õige nimetada kriminaalkohtumenetluse avalikkuse kaudseteks piiranguteks.

¹⁰⁵ Harris, D. *et al.* 2014, lk 433.

¹⁰⁶ Nt: EIKo 73053/01, *Jussila v. Finland*, p 40; RKKKm 1-17-9149/626, p 11.

¹⁰⁷ Sepp, H. jt. PSK § 24/23.

¹⁰⁸ Ashworth, A. *The Criminal Process. An Evaluative Study.* Oxford: Clarendon Press 1995, lk 280-281.

¹⁰⁹ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus) eelnõu seletuskiri, lk 19-20. – <https://www.riigikogu.ee/download/abb55666-033e-4f11-9c2a-ab268055479a> (14.03.2025).

¹¹⁰ *Ibidem*, lk 20.

¹¹¹ Maruste, lk 409-410.

Istungi avalikkust on eestikeelses kirjanduses nimetatud ka kohtumenetluse vahetuks avalikkuseks.¹¹² Sellest on loogiline järeldada, et järelikut tuleb kohtuistungil avalikkust riivavaid abinõusid nimetada kohtumenetluse avalikkuse vahetuteks (otsesteks) piiranguteks. Istungi avalikkust kui menetluse vahetut avalikkust riivad abinõud, erinevalt kaudsetest piirangutest, on KrMS §-des 11-13 ammendavalt üles loetletud. Nii on nt Riigikohus osutanud, et kohus ei saa asuda istungi otsest avalikust piirama muude vahenditega, kui on nendes sätetes mainitud: näiteks kohustades istungil kuuldot saladuses hoidma põhjendusel, et kohtu korraldusele tuleb alluda.¹¹³

Peamiseks kohtumenetluse avalikkust otseselt piiravaks abinõuks on istungi kinniseks kuulutamine.¹¹⁴ EIÕK art 6 lg 1 sätestab kvalifitseeritud loeteluna need väärtused, mille kaitseks istungit kinniseks kuulutada saab.¹¹⁵ Järelikut ei saa ka menetlusseadustik istungi avalikkusest rohkematel eesmärkidel või intensiivsemate vahenditega kõrvale kalduda. Istungi kinniseks kuulutamine raskendab oluliselt kriminaalkohtumenetluse avalikkuse eesmärkide saavutamist või muudab nende saavutamise sootuks võimatuks, kuna KrMS § 12 lg 3 tulenevalt ei saa üldsuse esindajad ega isegi asja lahendusest mõningal määral huvi omavad isikud kohtupidamist jälgida. Seesuguses olukorras ei realiseeru ka nõndanimetatud järelevalve mõju ei menetlejatele ega üldsusele endale. Menetlejad ei tunne, et nende tegevus oleks avalikkuse tähelepanu all. Üldsus ei saa aga veenduda, et õigusemõistmine toimub tõepoolest ausalt ja õiglaselt.

Muud KrMS § 11-13 nimetatud menetluslikud võimalused – alaealise avalikult istungilt kõrvaldamine (KrMS § 11 lg 4), avalikul istungil teatavaks saanud info saladuses hoidmiseks kohustamine (KrMS § 12 lg 4¹) ja istungi salvestamise piirang (KrMS § 13) – külgnevad lähedalt kinniseks kuulutamisega. Nii EIK kui Riigikohus on pidanud neid kinniseks kuulutamisega võrreldes avalikkust vähem riivavateks abinõudeks, mida tuleb seepärast kinniseks kuulutamisele eelistada.¹¹⁶ Nende alused on kinniseks kuulutamisega võrreldes samad ja järelikut tuleb nende kohaldamise võimalikkust analüüsida koos kinniseks kuulutamisega.¹¹⁷ Nii on nt tunnistajate ütluste usaldusväarsust kui õigusemõistmise huvi põhimõtteliselt võimalik tagada nii kinniseks kuulutamise kui saladuse hoidmise kohustusega.¹¹⁸ Seesugustes olukordades tuleb kohut kaaluda, kas sama eesmärki ei saaks saavutada ka leebemate meetmete, kui kinnise

¹¹² Sepp, H. jt. PSK § 24/21.

¹¹³ RKKKm 3-1-1-74-16, p 9-12.

¹¹⁴ Lõhmus 2019, lk 69.

¹¹⁵ Brems, lk 298-299.

¹¹⁶ Nt: EIKo 9487/19, *Mamaladze v. Georgia*, p 98; RKKKm 1-17-9149/626, p-d 9, 16.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ RKKKm 1-17-9149/626, p-d 15-16.

istungiga.¹¹⁹ Seetõttu on õigustatud neidki pidada kohtumenetluse avalikkuse vahetuteks piiranguteks, kuna nad on otseselt suunatud menetluses arutatu varjamisele.

Käesolev töö keskendub just kriminaalasja arutamise kinniseks kuulutamisele kui kohtumenetluse avalikkust otseselt piiravale abinõule. Nõndanimetatud kaudsete piirangute (nt lihtmenetlused, kohtueelses menetluses antud ütluste kokkuleppel vastuvõtmine, omaksvõtt) mõju hindamine kriminaalkohtumenetluse avalikkusele on keeruline. Kaudsete piirangute õigustused on peaaegjalikult seotud mõistliku menetlusaja kui õiguspoliitilise kaalutlusega, samuti protsessiosaliste menetluslike põhiõigustega.¹²⁰ Seetõttu seondub konflikt kaudsete piirangute ning üldsuse ja menetlusosaliste õigusega avalikule menetlusele kohtupidamise avalikkuse põhimõttega nõrgemalt. Lihtmenetluste mõju analüüsimine juba üksi menetluse lõpptulemusele ja au-
sale menetlusele tervikuna on mitmetahuline ja komplitseeritud,¹²¹ rääkimata omakorda nende tulemuste suhestamisest menetluse avalikkusega. Istungite kinniseks kuulutamise mõju menetluse avalikkusele on seevastu suuremal konkreetsuse astmel uuritav. Selle puhul on pea ainsatena mõõduandvateks ühelt poolt kaitstav õigushüve ning teiselt poolt protsessiosaliste õigus avalikule menetlusele ja avalikkuse huvi kriminaalasja sisust teada saada.

¹¹⁹ RKKKm 1-17-9149/626, p 9; EIKo 9487/19, *Mamaladze v. Georgia*, p 98.

¹²⁰ Õiguspoliitiliste kaalutluste ja avalikkuse põhimõtte kohta vt EIKo 73053/01, *Jussila v. Finland*, p 41 jj; menetlusosaliste põhiõiguste ja avaliku menetluse kohta vt EIKo 18114/02, *Hermi v. Italy*, p 78 jj.

¹²¹ Ashworth, lk 268-270.

2. Istungi kinniseks kuulutamine eraeluliste väärtuste kaitseks

2.1. Kinniseks kuulutamise sisu, kord ja tagajärjed

Kinnist kohtuistungit on põhimõtteliselt võimalik defineerida nii vormiliste kui sisuliste kriteeriumite kaudu. Kirjanduses on leitud, et sisuliste kriteeriumite alusel hinnates on kinnisus kui salajasus võrdsustatav pealtvaatajate kohtusaali mittelubamisega.¹²² Seesuguse salajasuse kriteeriumiga iseloomustab kinnist istungit ka EIK.¹²³ Järelikult oleks materiaalses määratluses kinnine istung, mis ei järgi avalikule istungile seatud nõudeid töö alapeatükis 1.2 toodud kriteeriume arvestades. Formaalses määratluses on aga kinnine istung, mille on kohus määrusega kinniseks kuulutanud (KrMS § 12 lg 1-2). Eesti kriminaalmenetluses tuleb lähtuda viimatisest (formaalsest) määratlusest. Menetlusseadustik seab kinnise istungi tagajärjed¹²⁴ sõltuvusse kohtu otsustusest, mitte sisulisest hinnangust, kas istung järgis vahetu avalikkuse põhimõtet. Ka karistusseadustiku¹²⁵ (KarS) § 331⁵ lg 1 kuriteokoosseisu objektiivne tunnus on kohtu määrus saladuse hoidmise kohta,¹²⁶ mitte asjaolu, et istung faktiliselt avalik polnud. Karistusõiguse määratluspõhimõttest tulenevalt poleks äraspidine tõlgendus mõeldav.

Formaalse mõiste eelistamine ei tähenda aga sugugi, et sisuline mõiste KrMS-i kohaldades üldse kasutust ei leia. Kirjanduses on leitud, et juhtum, kus istungi avalikkust kui üht õiglase menetluse koostisosa faktiliselt tagatud pole, annab alust vaagida kriminaalmenetlusõiguse olulist rikkumist ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte eiramisena (KrMS § 339 lg 1 p 12).¹²⁷ Järelikult eristuvadki kolm mõistet: avalik ja kinnine istung ning avalikkuse põhimõtet rikkuv istung. Seejuures on Riigikohtus toonitanud, et erinevalt tsiviil- ja halduskohtumenetlusest ei tunne KrMS n-ö kinnist menetlust.¹²⁸ See tähendab, et kriminaalmenetluses ei saa istungi kinniseks kuulutamise automaatselt kaasneda ka kohtutoimiku salajasus.¹²⁹ Seegi seadusandja valik annab tunnistust, et teiste menetlustega võrreldes on kriminaalasjades avalikkus kaalukam väärtus.

¹²² Harris, D. The Right to a Fair Trial in Criminal Proceedings as a Human Right. – The International and Comparative Law Quarterly 1967/16, No. 2, lk 360.

¹²³ EIKo 71034/13, *Boshkoski v. North Macedonia*, p 39.

¹²⁴ Nt keeld avaldada kinnisel istungil arutatut (KrMS § 12 lg 4), määruskaebuse esitamise õigus (KrMS § 384 lg 1-2).

¹²⁵ Karistusseadustik. – RT I, 12.12.2024, 6.

¹²⁶ Laos, S. KarSK § 331⁵/3.1. – Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.

¹²⁷ Pikamäe, P. KrMSK § 339/5.12.1.

¹²⁸ RKKKm 1-19-8262, p 37-38.

¹²⁹ *Ibidem*, p 38.

KrMS § 12 lg 2 kohaselt võib kohus istungi kinniseks kuulutada põhistatud määrusega kas omal algatusel või kohtumenetluse poole taotlusel. Kirjanduses on leitud, et kinniseks kuulutamise võib kohus lahendada ka protokollilise määrusega.¹³⁰ Autor sellega ei nõustu. Esiteks ei võimalda kehtiv õigus tõlgendada KrMS § 12 lg-s 2 sisalduvat mõistet põhistatud määrus nõnda, et selle all võiks mõelda mh protokollilist määrust. KrMS § 145 lg 1 p 1 kohaselt võib määrus mh olla kas kirjalikult vormistatud põhistatud menetlusotsus või p 2 kohaselt kohtumenetluses üksikküsimuse lahendamisel istungi protokollil kantud otsustus, mille põhjendust ei esitata. Viimasele – KrMS § 145 lg 1 p 2 kohasele – määruse mõistele kinniseks kuulutamise otsustus vastata ei saa. See on küll kohtumenetluse üksikküsimus, kuid KrMS § 12 lg 2 nõuab sellise otsuse põhjendamist. Järelikult saab kinniseks kuulutamise määrus vastata ainult KrMS § 145 lg 1 p 1 mõistele, milline peab § 145 lg-te 2-4 kohaselt järgima kindlaid vorminõudeid. Kohustuistungi protokoll KrMS § 145 lg-des 2-4 nimetatud põhistatud määruse vorminõuetele vastata ei saa, näiteks pole istungi protokollil KrMS § 145 lg-ga 2 nõutavat sissejuhatust.

Sama lõppjäreldest toetab ka KrMS § 12 lg 2 praeguse sõnastuse aluseks olnud seaduseelnõu seletuskiri: seadusandja tahe oli, et vastav määrus poleks vormistatud protokollilise määrusega, vaid n-õ eraldi menetlusdokumendina.¹³¹ Eelnev ei väära aga kuidagi võimalust, et kinniseks kuulutamise otsustus sisaldub omakorda mõnes teises kohtumääruses.¹³² Riigikohus ei ole näinud olulist menetlusõigusrikkumist selles, kui kinniseks kuulutamise määruses puuduvad küll sootuks põhjendused, kuid kinniseks kuulutamise alus ja põhjendus on nendetagi selged.¹³³ Analoogses olukorras on sarnast seisukohta väljendanud ka EIK.¹³⁴ Seejuures on EIK lisanud, et kinniseks kuulutamise määruses peaksid alati siiski sisalduma aluse analüüs ja põhjendused, miks kaalub kaitsmisväärne huvi menetluse avalikkuse üles.¹³⁵ On mõistetav, et üksi formaalsed minetused ei tohiks muidu sisult õiguspärase kinniseks kuulutamise määruse tühistamise motiiviks olla. Küll ei saa põhjenduste olemasolu viidatud lahendite valguses ka ebaoluliseks pidada. Vastasel korral pole kohtu kaalutlused kuidagi kontrollitavad. Kui kinniseks kuulutamise alus või kaalutlused ilmselged pole, tuleb autori hinnangul põhistatud määruse puudumist käsitada olulise menetlusõigusrikkumisena KrMS § 339 lg 1 p 7 mõistes.

¹³⁰ Sepp, H. jt. PSK § 24/24.

¹³¹ Muudatusettepanekute loetelu ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 678 SE II lugemine. – <https://www.riigikogu.ee/download/1fe2c2e5-03b1-4bcb-853e-c754ffe89573> (12.03.2025), lk 1-2.

¹³² Nt võib Riigikohtu praktika järgi kinniseks kuulutamise otsustus paikneda kohtu alla andmise määruses: RKKKm 1-19-8262, p 32.

¹³³ RKKKo 1-21-1421, p 139.

¹³⁴ EIKo 64056/00, *Volkov v. Russia*, p 31-33.

¹³⁵ *Ibidem*, p 31.

Autor möönab, et seisukoht protokollilise määrusega istungi kinniseks kuulutamise lubamatuse kohta pole ainuvõimalik. Nii on näiteks Tartu Ringkonnakohus lugenud KrMS § 12 lg-le 2 vastavaks ka kinniseks kuulutamist istungi protokollilt kantud määrusega, mille põhjendused selgusid istungi helisalvestiselt.¹³⁶ Samas lahendis on ringkonnakohus veel märkinud, et „eraldisva määruse koostamist nimetatud küsimuse lahendamiseks, [sic] seadus ette ei näe.“¹³⁷ Neid seisukohti on lahendis põhjendatud ainult sellega, et nõnda selgub KrMS § 12 lg 2 tekstist.¹³⁸ Kuigi üksi KrMS § 12 lg 2 tekst võimaldaks tõepoolest ka tõlgendust, et kinniseks kuulutamise põhised ei pea olema vormistatud kirjalikult, tuleneb siinkirjutaja arvates põhised kirjaliku määruse nõue siiski süstemaatilise tõlgendamise abil KrMS §-de 12 ja 145 koosmõjust.

Kriminaalasja arutama asuv esimese astme kohus peab KrMS § 263 p 4 järgi juba kohtu alla andmise määruses võtma esmase seisukoha, kas asja arutatakse avalikul või kinnisel istungil. Kui mõni menetlusosalistest on juba enne asja üldkorras arutamise algust esitanud taotluse istungite kinniseks kuulutamiseks, tuleb kohtul taotlus lahendada KrMS § 258 lg 1 p 4 järgi eelistungil. Riigikohtu praktikas on selgitatud, et kuigi kehtiv seadus lubab mõningaid eelmenetluses lahendatavaid küsimusi otsustada ka eelistungit pidamata, tuleb poolte eelmenetluses esitatud taotlusi lahendada siiski eelistungil, kuna see eeldab ka teiste kohtumenetluse poolte arvamuste ärakuulamist.¹³⁹ Lahendis *Volkov v. Russia* on ka EIK pidanud oluliseks, et enne kinniseks kuulutamise taotluse lahendamist saaksid nii süüdistus kui kaitse küsimuse kohta oma seisukohad öelda.¹⁴⁰ Vaieldavam on olukord, kui asja menetluses võtmist otsustav kohus soovib kinnist arutamist omal algatusel, nt alaealise huvides või kõlbluse tagamiseks. Üldkorras kohtusse saadetud kriminaalasjas sel juhul praktikas probleeme ei tohiks tekkida, kuna KrMS § 258 lg 1 p 4 alt 1 järgi tuleb neis asjus arutamise planeerimiseks igal juhul eelistung korraldada.

Lihtmenetlustes KrMS § 258 lg 1 kohustuslikku eelistungit aga ette ei näe. Autor ei näe õiguslikke takistusi, miks ei võiks kohus lihtmenetluse asjas ka ilma eelistungita KrMS § 263 p 4 juhinduvalt määrata, et arutamine toimub kinnisel istungil. Menetluslikult tekitab sel juhul probleeme ainult olukord, kus nt kohus kuulutab arutamise küll omal algatusel kinniseks, kuid asja arutama asudes selgub, et pooled midagi kaitsmisväärset istungil arutada ei plaanigi. Selle

¹³⁶ TrtRnKo 1-18-4600, lk 19.

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ *Ibidem*. Nii viidatud ringkonnakohtu otsuse, vaidlustatud maakohtu otsuse kui protokollilise määruse tegemise ajal kehtis KrMS § 12 lg 2 praeguses sõnastuses.

¹³⁹ RKKKm 3-1-1-22-16, p 29, 37.

¹⁴⁰ EIKo 64056/00, *Volkov v. Russia*, p 32.

vältimiseks on lihtmenetluse asjades üldjuhul otstarbekam, kui kohus jätab küsimuse lahendamiseks istungi alguses. Esineb aga tungiv vajadus otsustada istungite avalikkuse üle juba enne istungi algust, on alternatiivina võimalik küsida enne istungit selle kohta poolte seisukohta või määrata küsimuse arutamine eelistungil KrMS § 258 lg 1 p 5 kohaselt. Lihtmenetluse asjades kohaldub see arutluskäik nii kohtu omal algatusel kui poole taotlusel kinniseks kuulutamisele.

Ühtaegu tuleneb ülal analüüsitust autori hinnangul menetluse pooltele ka järgnev kohustus. Nimitelt kui kohtumenetluse pool soovib üldmenetluse asja arutamist kinnistel istungitel, tuleks vastav taotlus esitada ja lahendada juba eelmenetluses. Prokuratuurile ja kaitsele on kinniseks kuulutamise vajadus eelduslikult teada juba eelmenetluse ajaks, kuna nad on tõendite sisuga tutvunud. See väldib põhimenetluse koormamist korralduslike küsimuste lahendamisega ja aitab maandada riski, et hilisem kinniseks kuulutamine mõjub pooltele üllatuslikult. Välistatud ei ole, et kui kohus soovib juba eelmenetluses kinniseks kuulutamise alustes veenduda, võib ta KrMS § 258 lg 3 alusel tutvuda kriminaaltoimikuga. Kuna aga KrMS § 258 lg 3 on raske ühitada nn kahe toimiku süsteemiga, võiks selle võimaluse kasutamine jääda äärmuslikuks abinõuks: nt juhtudeks, kus kohus soovib veenduda, ega esitatav tõend ei sisalda riigisaladust.

Eelnev ei tähenda, nagu ei võiks istungit osaliselt või täielikult kinniseks kuulutada hiljem asja sisulise arutamise faasis. Esiti tuleb kõne alla olukord, kus kinniseks kuulutamise alus või vajadus ei olnud eelmenetluse ajaks poolele veel teada, vaid selgus hiljem. Teisalt tuleb kõne alla situatsioon, kus ükski kohtumenetluse pooltest ei ole kinniseks kuulutamist küll taotlenud, kuid kohus peab kinnist istungit KrMS § 12 lg 2 alt 1 alusel vajalikuks omal algatusel. Üldmenetluse asjades tutvub kohus tõendite sisuga alles kohtuliku uurimise käigus, mitte eelmenetluses.¹⁴¹ Seetõttu ei ole vähemasti üldkorras kohtusse saadetud kriminaalajades kohtul endal eelmenetluses võimalik täiel määral aimu saada, et võib esineda vajadus istungite kinniseks kuulutamiseks. Näiteks võib kohtul küll juba eelmenetluses süüdistusakti pinnalt tekkida veendumus, et istung tuleb kuulutada kinniseks alaealise kannatanu kaitseks (KrMS § 12 lg 1 p 3), kuid seevastu eraelu kaitse vajaduses (KrMS § 12 lg 1 p 2) on kohtul tunnistaja ütluste sisu teadmata keeruline veenduda.

Kokkuvõtvalt tuleb kohtumenetluse poole taotlusel istungi kinniseks kuulutamine üldreeglina otsustada juba eelmenetluses. Hilisemas menetluses võib istungi kinniseks kuulutamine toimuda kas kohtu algatusel või kinniseks kuulutamise aluse hilisemal ilmnemisel. Kehtiv KrMS

¹⁴¹ RKKKm 3-1-1-33-15, p 13.

ei näe otsesõnu ette poolte kohustust esitada oma korralduslikke taotlusi võimalikult aegsasti. Seevastu töö valmimise aegu Riigikogu menetluses olevas KrMS-i muudatuste eelnõus on plaanitud panna KrMS § 15¹ lg-ga 2 pooltele kohustus esitada oma taotlused esimesel võimalusel.¹⁴² Kõnealust taotluste esitamise ajalist nõuet tuleks autori arvates kohaldada ka kinniseks kuulutamise taotlusele, kui selleks põhjust andvad asjaolud on poolele teada juba eelmenetluse ajaks. Menetluse sujuvuse tagamiseks oleks selline muudatus põhjendatud.

Istungi kinniseks kuulutamisel on kaks otsest tagajärge: ühelt poolt pealtvaatajate eemaldamine kohtusaalist ning teiselt poolt saali jäänutele kohalduv keeld arutatut avaldada, mille rikkumise eest on ette nähtud karistus.¹⁴³ KrMS § 12 lg-s 3 on toodud loetelu, kes võivad põhimõtteliselt kinnisel istungil viibida: sättes nimetamata inimesi kinnisel istungil viibida ei tohiks. Veelgi enam: kohus peab igakordselt hindama, kas ka kõigi sättes nimetatud isikute viibimine kinnisel istungil on põhjendatud, kui nad parajasti oma menetluslikku ülesannet ei täida (nt tõlk, uurimisasutuse ametnik).¹⁴⁴ Kinnisel istungil arutatu avaldamise keelu rikkumise eest on ette nähtud kriminaalvastutus KarS §-is 331⁵. Kuigi vastav koosseis kehtib juba 2018. a lõpust,¹⁴⁵ pole selle karistusnormi kohta töö koostamise aja seisuga kohtuotsuseid leida. Justiits- ja Digiministeeriumi avaldatava kuritegevuse statistika järgi registreeriti aastatel 2019-2023 kokku kaheksa KarS § 331⁵ järgi kvalifitseeritavat kuritegu.¹⁴⁶ Kohtute infosüsteemi avaliku otsinguga on leitav ainult üks Tallinna Ringkonnakohtu määrus, milles lahendati kannatanu esindaja kaebust KarS § 331⁵ tunnustel toimetatud menetluse lõpetamise peale.¹⁴⁷ Kahtlustuse järgi olla üks menetlusosaline väidetavalt avaldanud tsiviilasja kinnisel istungil arutatud asjaolusid hiljem aja- kirjanikule.¹⁴⁸ Kuna aga kaitsmisväärne teave oli teada mitmele inimesele ning ei õnnestunud tõendada, millist infot kahtlustatav täpselt ajakirjanikuga jagas, pidas ringkonnakohus menetluse lõpetamist õigustatuks.¹⁴⁹ Lahend ilmestab, et kinnisel istungil arutatu avaldamise keelu rikkumist on tagantjärele keeruline tuvastada, eriti kui kaitsmisväärset infot võidi jagada suuliselt.

¹⁴² Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus). Eelnõu 560 SE, lk 2. – <https://www.riigikogu.ee/download/c12a951e-3e9f-4e06-8632-5d600a9643c8> (19.01.2025).

¹⁴³ Lõhmus 2018, lk 171.

¹⁴⁴ Kergandberg, E. KrMSK § 12/3.

¹⁴⁵ Ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seaduse (EKTÄKS) § 12 p 1. – RT I, 07.12.2018, 2.

¹⁴⁶ Kuritegevuse ülevaade. Registreeritud kuriteod aastatel 2003–2023. – Justiits- ja Digiministeerium. Kuritegevuse ülevaade. Kuritegevus Eestis 2023. – https://www.justdigi.ee/kuritegevus2023/excel/kuritegevuse_ulevaade.xlsx (19.04.2025).

¹⁴⁷ TlnRnKm 7.1.2022, 1-21-8609.

¹⁴⁸ *Ibidem*, p 3.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p 14.

2.2. Kinniseks kuulutamise sisulised eeldused

Väärtused, mille kaitseks tohib kohtumenetluse avalikkuse põhimõttest kriminaalasjades kõrvale kalduda, on ammendavalt toodud KrMS § 12 lg 1 p-des 1-4. Nagu juba varemalt öeldud, dubleerib KrMS § 12 lg 1 kinniseks kuulutamise alused PS § 24 lg-st 3. Kõik PS-is ja KrMS-is lubatud kinniseks kuulutamise alused on leitavad ka EIÕK art 6 lg-st 1.¹⁵⁰ EIÕK art 6 lg 1 lubaks põhimõtteliselt istungite kinniseks kuulutamist ka avaliku korra kaitseks, mida tuleb mõnevõrra vastuoluliselt mõista kui erandlikku kinniseks kuulutamise võimalust ülekaaluka avaliku huvi kaitseks.¹⁵¹ Muus osas langevad EIÕK art 6 lg 1 ja KrMS § 12 lg-s 1 mainitud alused kokku.

Istungi kinniseks kuulutamise eesmärk on kaitsta mõnd väärtust, mida avalik arutamine kahjustaks. Nii näiteks riivab kellegi perekonnaelu üksikasju selgitava tunnistaja avalik ülekuulamine eraelu puutumatust, arutelu riigisaladust sisaldava dokumendi sisu üle aga riigi julgeolekut. EIK on seejuures osutanud, et kinniseks kuulutamise kaitstav väärtus võib olla ka õigusemõistmine iseenesest, nt faktiliste asjaolude võimalikult usaldusväärne tuvastamine.¹⁵² Seetõttu oleks vale siduda kinniseks kuulutamise aluste loetelu rangelt salajasusega. Kuigi suurem osa alustest on laias tähenduses seotud mõne asjaolu saladuses hoidmise tarvidusega, ei pruugi õigusemõistmise, alaealise või kannatanu huvid salajasusega seotud olla. Olulisemad kõnealustest avaliku arutamisega riivatavatest väärtustest ongi õigusaktides loetletud kinniseks kuulutamise lubatavate alustena. Seega tuleb kinniseks kuulutamise analüüsis esimese sammuna tuvastada, kas istungil arutlusele tulevad või muul viisil kohtumenetlusega seotud asjaolud vastavad mõnele menetlusseadustikus nimetatud alusele. KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud alused saab jaotada kahte gruppi sõltuvalt sellest, millist väärtust konkreetse alusega kaitstakse.

Perekonna- või eraelu kaitsevajadus (KrMS § 12 lg 1 p 2 alt 2 ja 3) ning alaealise või kannatanu huvid (KrMS § 12 lg 1 p 3) lähtuvad selgelt üksikisikute subjektiivsete õiguste kaitsevajadusest. Riigisaladuse (KrMS § 12 lg 1 p 1 alt 1 ja 3) või kõlbluse (KrMS § 12 lg 1 p 2 alt 1) kaitse lähtub jällegi üldiste huvide kaitsest. Esmapilgul on mõnevõrra ebaselgem olukord õigusemõistmise huvidega (KrMS § 12 lg 1 p 4), mis abstraktselt samuti üldine huvi on. Sättes mainitakse näitlikult aga mh kohtumenetluse poole või tunnistaja julgeolekut, mis viitab justkui üksikisikute turvalisuse tagamisele. Viimatist tõlgendatakse aga kohtupraktikas nõnda, et

¹⁵⁰ EIÕK art 6 lg-s 1 mainitud „riigi julgeolu huve“ tõlgendab EIK Eesti õiguse mõttes riigisaladuse kaitsevajaduse, vt nt: EIKo 28617/03, *Belashev v. Russia*, p 81-83.

¹⁵¹ Harris, D. *et al.* 2014, lk 435.

¹⁵² EIKo 36337/97 & 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*, p 38.

menetluses osalevate inimeste julgeoleku tagamine kui kinniseks kuulutamise õigustus saab olla suunatud eelkõige objektiivsele kohtulikule arutamisele: sellele, et ükski protsessiosaline kohtusaalis surve all poleks.¹⁵³ Seetõttu liigitab autor KrMS § 12 lg 1 p-s 4 nimetatud aluse samuti üldisest huvist lähtuvaks, mööndes, et sellel on kahtlemata ka üksikisikute huvidest lähtuv kaitse-eesmärk. Ärisaladuse tõttu kinniseks kuulutamine (KrMS § 12 lg 1 p 1 alt 2) kaitseb sarnaselt eraelu, kannatanu või alaealise huvidega konkreetse isiku subjektiivseid õigusi ja õigustatud huve. Küll erineb ärisaladus eelnimetatuist selle poolest, et kaitseb EKTÄKS § 5 lg 2 p 2 järgi kaubanduslikke huve ja seetõttu enamasti ka juriidilist isikut. Seetõttu külgneb ärisaladuse kaitseks kinniseks kuulutamine osalt küll KrMS § 12 lg 1 p-des 2-3 nimetatud väärtusega, kuid sisulisest poolest seondub nendega nõrgalt.

Sõltuvalt sellest, kas konkreetsetes kriminaalmenetluses kõne alla tulev alus KrMS § 12 lg-st 1 liigitub üldisi või üksikisiku huve kaitsvaks, toimub ka kinniseks kuulutamise otsustamisel kaalumisprotsess. Kinniseks kuulutamise üle otsustades asetab kohus ühelt poolt kaalukaasile menetluse avalikkuse nõude, mis ptk-s 1.3 arutatu kohaselt on samaaegselt nii protsessiosaliste õigus kui üldsuse huvi. Selle vastu tuleb kaaluda KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud väärtust, mis võib vastavalt olla kas üksik- või üldhuvist lähtuv.

Enamike kinniseks kuulutamise aluse sedastamise järel peab kohus analüüsima, kas see alus kaalub üles nõude toimetada kohtumenetlust avalikult.¹⁵⁴ Õigusaktidest sõnaselgeid kinniseks kuulutamise kaalumisreegleid ei leia.¹⁵⁵ Kirjanduses on leitud, et EIK praktika järgi tuleb üldjuhul nende väärtuste konkurents lahendada proportsionaalsuse testiga, justnagu analüüsides põhiõiguste riivet.¹⁵⁶ Ka M. Raude on pidanud Eesti õiguses ärisaladuse kaitseks kinniseks kuulutamist sobilikuks analüüsida PS § 11 järgse proportsionaalsuse testiga.¹⁵⁷ KrMS § 12 lg 1 toodud alustest võib autori arvates enamikke analüüsida täiemahulise proportsionaalsuse testiga, tehes üldhuvist lähtuvate aluse kohta üksikud korrektiivid.

Riigikohtu läbiva seisukoha järgi peab proportsionaalsuse testi (PS § 11 ls 2) läbimiseks abinõu olema eesmärgi saavutamiseks sobiv, vajalik ja mõõdukas. Sobiv on abinõu, kui see mingilgi viisil eesmärgi saavutamisele kaasa aitab. Abinõu on vajalik, kui sama eesmärki ei saa

¹⁵³ EIKo 64056/00, *Volkov v. Russia*, p 27-32.

¹⁵⁴ EIKo 64056/00, *Volkov v. Russia*, p 31.

¹⁵⁵ Maruste, lk 410.

¹⁵⁶ Harris, D., *et al.* 2014, lk 434.

¹⁵⁷ Raude, M. Kohtuistungil kinniseks kuulutamine ärisaladuse kaitseks. – *Juridica* 2013/VI, lk 399-400.

saavutada mõne vähem koormava, kuid sama efektiivse abinõuga. Viimaks on abinõu mõõdukas, kui eesmärgi tähtsus kaalub riive intensiivsuse üles.¹⁵⁸

Kinniseks kuulutamise sobivus ükskõik millise KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud väärtuse kaitseks suuremaid vaieldavusi ei tekita. Sobivus võib olla välistatud ainult juhtudel, kui kaitstavat väärtust kaitsta pole vajagi, nt on mõni eraelu puudutav saladus juba enne kinnist istungit laiemalt avalikkuses teada. Küll nõuab kohtupraktika järgi pikemat kaalumist vajalikkuse kriteerium. Vajalikkusest lähtuvalt peab kohus võimalusel valima kõige leebema abinõu.¹⁵⁹ Kinniseks kuulutamine on avalikkuse põhimõtet kõige intensiivsemalt riivav abinõu. Kõige leebema abinõuna tuleb kohtul seega esmalt kaaluda, ega KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud väärtuse kaitseks ei piisaks KrMS § 12 lg 4¹ saladuse hoidmise kohustuse kohaldamisest, mis eeldab kinniseks kuulutamisele sama efektiivse abinõuna näha: saalis viibijad kui üldsuse esindajad saavad sel korral siiski arutatust teada, ainult ei tohi seda karistuse ähvardusel avaldada. Sarnaselt on B. Bergson on KrMS § 12 lg-t 4¹ uurides leidnud, et selle abinõu vajalikkus on küsitav: kuigi seda saab küll kasutada tunnistajate ütluste usaldusväärsuse tagamiseks, täidab KrMS § 12 lg 4¹ oma eesmärgi halvasti.¹⁶¹ Vajalikkuse poolest võib pidada kõlbluse kaitseks (KrMS § 12 lg 1 p 2 alt 1) kinniseks kuulutamise suhtes vähem piiravaks abinõu ka alaealise istungilt kõrvaldamist (KrMS § 11 lg 4). Seda ainult juhul, kui istungil arutatut on alaealise kõlbluse kaitseks hädavajalik alaealisele teadmata hoida.

Viimaks tuleb EIK suuniste järgi enne istungi täielikult kinniseks kuulutamist vajalikkuse etapis hinnata, ega sama eesmärgi ei saaks saavutada juba osalise kinniseks kuulutamisega.¹⁶² Osalise kinniseks kuulutamise efektiivsuse võrdlemiseks täieliku kinniseks kuulutamisega on autori arvates üldjuhtumitel rakendatav järgmine reegel. Kui kinniseks kuulutamise alus seondub mõne asjaolu salajas hoidmise vajadusega¹⁶³ ja tegemist pole kriminaalasja lahendamisel määrava tähtsusega tõendamiseseme asjaoluga, saab istungi kuulutada kinniseks osaliselt vastava tõendi uurimise ja kohtuvaidluste osa ajaks. Kui aga aluse sisuks on määrava tähtsusega tõendamiseseme asjaolu või hoopis protsessiosalise kaitsevajadus¹⁶⁴, pöördub vajalikkuse kriteerium

¹⁵⁸ RKPJKo 3-4-1-1-02, p 15.

¹⁵⁹ RKKKm 1-17-9149/626, p 11.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p 16.

¹⁶¹ Bergson, lk 61.

¹⁶² EIKo 9487/19, *Mamaladze v. Georgia*, p 98.

¹⁶³ Eelkõige KrMS § 12 lg 1 p-d 1-2. Erandjuhul kehtib see õigusemõistmise huvide kohta, kuid seda ainult juhul, kui vajadus seisneb tunnistaja ütluste mõjutamise vältimises, vt: RKKKm 1-17-9149/626 p 15.

¹⁶⁴ KrMS § 12 lg 1 p 3 ning § 12 lg 1 p 4 lõpuosas ära toodud näitlikud juhtumid.

täieliku kinniseks kuulutamise kasuks ümber. Siis tuleb kohtul hinnata, ega mõnda osa arutamise pole sellegi poolest võimalik läbi viia avalikult.

Kuigi osaliselt kinnist protsessi tuleb täielikult kinnisele eelistada,¹⁶⁵ ei saa autori arvates samal ajal kohtule esitada osalise kinniseks kuulutamise kohta ka ülemääraselt suuri nõudmisi. Õigusemõistmise huvides ei oleks olukord, kus kohus peaks kohtulikku arutamist kunstlikult väga paljudeks avalikeks ja kinnisteks osadeks jagama: näiteks järjestikustel istungipäevadel mitu korda istungeid katkestama või ühe tõendi uurimist avalikuks ja kinniseks jagama. Sellistel juhtudel võib õigusemõistmise huvide argumendil ka täielikult kinnist istungit eelistada. Juhinduda tuleb mõistlikkusest ning sellest, et ka protsessiosalistel endil oleks arusaadav, milline osa arutatust on kinnine.

Kui kinniseks kuulutamise alust sisustavad elulised asjaolud on vajalikkuse etapi läbinud, tuleb viimaks analüüsida kaitstava väärtuse kaalu avalikkuse huvi vastu. Kõik üksikhuvidest lähtuvad kinniseks kuulutamise etapid peavad ka kõnealuse viimase etapi – mõõdukuse testi – läbima. Seda ilmestab kasvõi EIK osutus, kuidas liikmesriikide kohtud peavad delikaatsete isikuandmete arutamise korral kaaluma ühelt poolt isiku huvi andmeid salajas hoida ja teiselt poolt üldsuse huvi menetluse avalikkuseks.¹⁶⁶ Üldhuvidest on õigusemõistmise huvide (KrMS § 12 lg 1 p 4) puhul nii EIK¹⁶⁷ kui Riigikohus¹⁶⁸ samuti mõõdukuse ehk kinnise istungiga taotletava eesmärgi kaalu hindamist vajalikuks pidanud. Teistsugune on aga lahendus riigisaladuse puhul. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse¹⁶⁹ (RSVS) § 1 ja § 16 p 3 kohaselt tuleb riigisaladust kaitsta avalikuks tuleku eest. Nii EIK kui Riigikohus on riigisaladusega seoses märkinud, kuidas pole küsimust, et riigisaladust ei tohi avalikul istungil arutada.¹⁷⁰ Seega on riigisaladuse kaitse puhul tegemist reegluga. Reeglit kaaluda ja klassikalises mõttes proportsionaalsuse testile allutada ei saa.¹⁷¹ Tõenäoliselt peab kõlbluse erinevalt riigisaladusest mõõdukuse testile allutama: paljud kuriteod võivad ühiskondlikku moraalitunnet riivata, kuid kinniseks kuulutamiseks peaks see riive olema äärmiselt tugev.

Aluste puhul, mis siiski mõõdukuse testi läbima peavad, on kohtupraktikas ja kirjanduses selge vastuseta, millist osa avalikkuse põhimõttest täpselt kaitstava väärtuse vastu kaaluda tuleb.

¹⁶⁵ EIKo 9487/19, *Mamaladze v. Georgia*, p 98; EIKo 28617/03, *Belashev v. Russia*, p 83.

¹⁶⁶ EIKo 22009/93, *Z v. Finland*, p 99.

¹⁶⁷ EIKo 64056/00, *Volkov v. Russia*, p 31-32.

¹⁶⁸ RKKKo 3-1-1-74-16, p 16; RKKKm 1-17-9149/626, p 16.

¹⁶⁹ Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus. – RT I, 12.12.2024, 11.

¹⁷⁰ EIKo 28617/03, *Belashev v. Russia*, p 83-84; RKKKo 1-21-1421 p 139.

¹⁷¹ Alexy, R. Kollisioon ja kaalumise kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. – *Juridica* 2001/I, lk 10.

Avalikkuse põhimõtte kahetise iseloomu tõttu võib tekkida mulje, justkui tuleks kaitsmisväärse huvi vastu samaaegselt ja võrdselt kaaluda nii avalikkuse huvi kui protsessiosaliste menetluslikku õigust.¹⁷² Arvestades, et menetlusosalised võivad soovida oma õigusest omakorda loobuda, võiks selline kolmekomponendiline kaalumine viia kontrollimatute tulemusteni. Tõenäoliselt seetõttu ongi nii EIK kui Riigikohus mõõdukuse osas kaitstava huvi vastu kaalunud eeskätt – seda küll sõnaselgelt väljendamata – üldsuse huvi konkreetse menetluse vastu.¹⁷³ Küll võib süüdistatava ja kannatanu tahet, st oma subjektiivse õiguse teostamise soovi, arvestada kaalumisprotsessis abistava kriteeriumina.¹⁷⁴ See kõrgemate kohtute lähenemine kõlab siinkirjutaja arvates kokku alapeatükis 1.3 viidatud Jaconelli käsitlesega, kuidas avalikku kohtupidamist on tihti keeruline subjektiivse õigusena käsitleda.¹⁷⁵ Seegi mõttekäik ilmestab, kuidas seadusliku ja hõlpsamini kontrollitava kinniseks kuulutamise kaalumisprotsessini jõuab, kui kaitstava huvi vastu kaaluda esimeses järjekorras üldsuse huvi konkreetse menetluse vastu.

Seejuures ei saaks aga ka eelistada reeglit, kus kaitsmisväärse huvi vastu kaaludagi ainult üldsuse huvi konkreetse menetluse vastu. Nagu varemalt viidatud, võivad EIK hinnangul suuremast üldsuse huvist tunnistust anda nt kuulus kohtualune, vastuoluline meediakajastus ning avalik arutelu süüdistuse väidetavas poliitilises motiveerituses.¹⁷⁶ Kuigi EIK praktikast tulenevad kriteeriumid võivad tõepoolest näitlikustada, millal see huvi on tavapärasest suurem, ei vasta nad alati hästi küsimusele, kui kaalukas see üldsuse huvi kaalumisprotsessis on. Nõnda oleks näiteks raske öelda, kas kahe päevalehe vastuoluline kajastus käimasoleva protsessi kohta on piisavalt kaalukas, et õigustada kannatanu perekonnaelu üksikasjade uurimist avalikul istungil. Seega tuleb lõppastmes tihti avalikkuse põhimõtte kaalu hinnata ka selle järgi, kui palju on just avaliku menetlusega kaalul protsessiosaliste – eeskätt süüdistatava – jaoks.

Proportsionaalsuse testi kohaldatavusest KrMS § 12 lg-le 1 nähtub lisaks järgnev järeldus. Üksikhuvidest lähtuvate kinniseks kuulutamise aluste puhul on analüüsi raskuspunkt mujal kui üldhuvide puhul. Nimelt on perekonna või eraelu, samuti alaealise ja kannatanu huvid äärmiselt laia esemelise kaitsealaga. Seega tekib neid avaliku kohtumenetluse põhimõtte vastu kaaluma asudes kaks peamist õiguslikku küsimust. Esiti tuleb määratleda, kas konkreetne huvi või eraelu aspekt võiks kinniseks kuulutamise kontekstis üldse kaitsmisväärne olla. Teisisõnu paikneb

¹⁷² *Supra*, ptk 1.3.

¹⁷³ EIKo 22009/93, *Z v. Finland*, p 99; *mutandis mutandis* RKKKm 1-17-9149/626, p 12. Avalikkuse huvi sisustavate asjaolude kohta vt täpsemalt töö ptk 1.2.

¹⁷⁴ Nt süüdistatava tahet avalikuks istungiks võib arvestada n-ö avalikkuse põhimõtte poolel, vt nt: EIKo 22330/05, *Olujic v. Croatia*, p 74.

¹⁷⁵ Jaconelli, lk 170, 173-174.

¹⁷⁶ EIKo 22330/05, *Olujic vs. Horvaatia*, p 75.

esimene raskuspunkt sellel, kas üldse esineb KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud alus. Kui esimesele küsimusele on vastus jaatav, tekib proportsionaalsuse testi viimasel sammul küsimus, kui suur kaal sellele omistada. Õieti paikneb teine raskuspunkt sellel, mille järgi eraeluliste väärtuste kaalu määrata.

Üldistest huvidest lähtuva kinniseks kuulutamise puhul need küsimused nii teravalt arutlusele ei tule. Ilmselt ei valmista suurt probleemi määrata, kas mingi info on RSVS-i kohaselt riigisaladuseks tunnistatud. Seetõttu saab pea automaatselt jaatada nii kinniseks kuulutamise alust, sobivust kui vähemasti osalist vajalikkust. Õigusemõistmise huvides istungi kinniseks kuulutamise alustena paistavad olevat välja kujunenud üksikud lubatavad tüüpjuhtumid. Näiteks võib õigusemõistmise huvides istungit kinniseks kuulutada protsessiosalise julgeoleku¹⁷⁷ või tunnistajate ütluste puutumatus tagamiseks.¹⁷⁸ Üksi kõlbluse ettekäändel kinniseks kuulutamise kohta pole kohtupraktikast näiteid leida. Töö tarbeks läbi töötatud kirjandus ja kohtupraktika annavad põhjust väita, et mõlemad neist on nii Eestis kui välisriikide kohtutes harva ettetulevad olukorrad. Avalikust huvist lähtuva kinniseks kuulutamise puhul on autori hinnangul seega üldistavalt põhiprobleemiks, millises ulatuses protsess kinniseks kuulutada. Riigisaladuse kaitse puhul saab kohtupraktika kohaselt lisaks määravaks seegi, kuidas tagada salajaste tõendite kasutamise korral süüdistatava kaitseõigus.¹⁷⁹

Kuna eraeluliste väärtuste kaitseks kinniseks kuulutamine on laiemalt ettetulev, aga samal ajal on eraeluliste väärtuste puhul nii aluse tuvastamine kui kaalumisprotsess õiguslikult ebaselgemad, vääriavad just üksikhuvidest lähtuvad alused suuremat tähelepanu. Ühtne ja süstematiseeritud lähenemine eraeluliste väärtuste kaitsele kohtumenetluses on oluline nii kinniseks kuulutamise lahendite üldsusele mõistetavuse kui nende vaidlustamise jaoks.

2.3. Perekonna- või eraelu kaitse

Üldisest huvist lähtuva kõlbluse kõrval mainib KrMS § 12 lg 1 p 2 kõrvuti kaht üksikhuvist lähtuvat kinniseks kuulutamise kaitse-eesmärki: perekonna- ja eraelu. Kriminaalmenetluse normid või kohtupraktika neid kaht mõistet ei defineeri. EIK kohaldab menetluse avalikkuse

¹⁷⁷ EIKo 64056/00, *Volkov v. Russia*, p 27-32.

¹⁷⁸ EIKo 36337/97 & 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*, p 38; RKKKm 1-17-9149/626, p 14-15.

¹⁷⁹ EIKo 27052/95, *Jasper v. the United Kingdom*, p 52.

piiramise küsimustes protsessiosaliste kaitseks otse perekonna- ja eraelu kaitsvat EIÕK artiklit 8.¹⁸⁰ See viitab, et järelikult tuleb kõnesolevate aluste sisustamisel pöörduda põhiõiguste poole.

Viimatisega analoogne säte on Eesti põhiseaduses § 26.¹⁸¹ Kuigi põhiseadus sisaldab EIÕK-ga sarnaseid eraelu kaitsvaid põhiõigusi, on need erinevalt EIÕK-st paigutatud eri paragrahvidesse ja nende piiriklauslid on mõnevõrra erinevad.¹⁸² Seetõttu ei saa EIK-i argumentatsiooni täiel määral üle kanda üksi PS §-le 26. Samal ajal tuleb aga silmas pidada, et järelikult tulevad KrMS § 12 lg 1 p 2 sisustamisel kõne alla ka teised põhiseaduse sätted, mitte ainult § 26. Nii tuleneb näiteks Riigikohtu praktikast, et ka sõnumisaladuse riive kujutab endast ühtlasi eraelu puutumuse riivet PS § 26 mõistes.¹⁸³ Kuna aga sõnumisaladus on kaitstud erioigusega (PS § 43), siis PS § 26 kohaldamisele ei tule.¹⁸⁴

EIÕK eeskujul saab enne KrMS § 12 lg 1 p 2 sisustamist eeskujuks võtta üksnes järgneva lihtsustuse. W. Schabas on EIÕK art 8 kontekstis on leidnud, et universaalseid kriteeriume perekonna- ja eraelu esemelise kaitseala eristamiseks ei ole: kui konkreetsel kaasusel on puutumus perekonnaeluga, võib riiveid analüüsida mõlema aluse järgi.¹⁸⁵ Kuigi PS §-dest 26 ja 27 tulevalt tuleks neid kaht käsitleda eraldi, võimaldab ka põhiseadus tõlgendust, kus § 27 on erisätteks § 26 suhtes.¹⁸⁶ Ei ole näha põhjust, miks ei võiks kinniseks kuulutamise aluste puhul käsitleda perekonnaelu eraelu ühe eriliselt kaitsmisväärse tahuna. Seetõttu analüüsib autor neid kaht alust koos.

Eraelu mõiste pole üheselt defineeritav, seetõttu on ka selle põhiõiguse esemeline kaitseala lai.¹⁸⁷ Sinna on võimalik arvata nii füüsilist kui vaimset puutumust, enesemääramisõigust, seksuaal- ja reproduktiivõigusi, jälitustoiminguga kogutud andmeid isiku tegemiste kohta ning isikuandmete kaitset.¹⁸⁸ Kõik nimetatud tahud KrMS § 12 lg 1 p 2 alust moodustada ei saa. Eraelu kaitse KrMS § 12 lg 1 p 2 mõistes ei saa seisneda protsessiosalise isikupuutumuse tagamises. Isikupuutumust võib mõista kui füüsilise enesemääramise ja kehalise puutumuse kaitset.¹⁸⁹ Isikupuutumuse kaitsealasse on Riigikohtu kriminaalkolleegium näiteks

¹⁸⁰ EIKo 20524/92, *Doorson v. the Netherlands*, p 70.

¹⁸¹ Jaanimägi, K., Oja, L. PSK § 26/2.

¹⁸² Lõhmus 2019, lk 447.

¹⁸³ RKPJKo 3-4-1-3-09, p 16.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ Schabas, lk 366-367.

¹⁸⁶ Jaanimägi, K., Oja, L. PSK § 26/15, 18.

¹⁸⁷ *Ibidem*, § 26/4.

¹⁸⁸ *Ibidem*, § 26/8, 20, 23, 24.

¹⁸⁹ *Ibidem*, § 26/13.

paigutanud perevägivallaohvri õiguse riigipoolsele kaitsele.¹⁹⁰ Autor ei vaidle, et see näide võib põhiseaduse mõistes isikupuutumatus ja seeläbi ka eraelu puutumatus kaitsealasse kuuluda. Samas näeb menetlusseadustik sel ettekäändel, st isikupuutumatus kaitseks, kinniseks kuulutamisele ette omad alused ja reeglid. Kui kinnise istungiga on tarvilik kaitsta kannatanut taasohvrustamise eest, tuleb kohaldamisele KrMS § 12 lg 1 p 3. Kui aga avalik kohtupidamine ohustaks juba mõne protsessiosalise kehalist puutumatus nt füüsilise ründe ohu näol, on sobiv alus KrMS § 12 lg 1 p 4. Järelikult tuleb KrMS § 12 lg 1 p 2 tõlgendada nõnda, et see hõlmab ainult eraeluliste andmete saladuses hoidmise tarvidust.

Üksi viimase kitsenduse tõttu ei muutu aga KrMS § 12 lg 1 p 2 oluliselt paremini hoomatavamaks. On raske kujutada ette süüteomenetlust, kus kasvõi ühelgi viisil kellegi isikuandmeid ei töödeldaks. Enne viidatud analüüsimetoodika pakub edasiseks kaks lahendusvarianti. Esiti võiks öelda, et kõik eraelu puutumatus vähegi riivavad andmed võivad moodustada KrMS § 12 lg 1 p 2 aluse. Sel juhul oleks sisuline küsimus ainult riive mõõdukuses avalikkuse põhimõtte vastu. Teisalt võiks öelda, et KrMS § 12 lg 1 p 2 aluse saavad moodustada ainult andmed teatud liiki eraelu tahkude kohta, mis erilist kaitset vääriks. Kui kõnealused andmed juba iseenesest mõnda sellisesse erikategooriasse ei paigutu, ei tuleks sel juhul edasine proportsionaalsuse analüüs kõne alla. Näitena saab tuua hüpoteetilise olukorra, kus kannatanu taotleb osaliselt kinnist istungit põhjusel, et kohtus uuritavalt valvekaamerasalvestiselt nähtub tema auto registreerimisnumber. Esimese lähenemise järgi võiks sel juhul küll põhimõtteliselt KrMS § 12 lg 1 p 2 alusel istungit kinniseks kuulutada, kuid avalikkuse põhimõtte kaaluks kannatanu eraelu riive üles. Teise lähenemise järgi ei ole kinniseks kuulutamine üldsegi asjakohane, kuna olemuslikult pole tegemist eraelu puutumatus nõnda tõsiselt riivavate andmetega, mille ilmseks tulekut kriminaalasja arutamisel varjama peaks. Mõlemal lähenemisel on oma puudus. Esimene lähenemine võib tekitada tarbetu vajaduse sisuliseks analüüsiks juhtumitel, kus on algusest peale selge, et seda tegelikkuses vaja pole. Nõnda on see vähemasti siinkirjutaja arvates ka pakutud näite puhul. Teine lähenemine aitab küll seda probleemi vältida, kuid tekitab küsimuse, kuidas justkui erilist kaitsemisväärsid andmeid piiritleda.

Kriminaalmenetlusealases kirjanduses pole selles küsimuses selget seisukohta võetud ning ühtaegu ei selgu see ka kõrgemate kohtute lahenditest. KrMS § 12 lg 1 p-ga 2 analoogne alus tsiviilprotsessis tuleneb TsMS § 38 lg 1 p-st 3. Selle aluse kohta on V. Kõve ja J. Lints märkinud: „Eraelu kaitset puudutavateks andmeteks, mis võivad väärida menetluse või selle osa kinniseks

¹⁹⁰ RKKKo 3-1-1-38-04, p 10.

kuulutamist, saab eelduslikult lugeda delikaatseid isikuandmeid isikuandmete kaitse seaduse (IKS) /.../ § 4 lg 2 mõttes /.../.¹⁹¹ See seisukoht ühtib selgemalt autori pakutud teise lähene-misega, kuna lähtub eeldusest, et mõned eraelu puudutavad andmed ei saa kunagi õigustada kohtumenetluse avalikkuse põhimõttest irdumist. Kuna kriminaalmenetluses on avalikkuse nõue eelduslikult tsiviilmenetlusest kõrgem,¹⁹² pole takistusi viidatud seisukohta laiendada ka KrMS § 12 lg 1 p-le 2. Sellega ühtib ka U. Lõhmuse väljendatud üldisem seisukoht, et krimi-naalmenetluses peavad menetlejad kaitsma avalikuks tuleku eest eeskätt delikaatseid isikuand-meid.¹⁹³ Kuigi kehtiv isikuandmete kaitse seadus¹⁹⁴ (IKS) enam delikaatsete isikuandmete mõistet ei tunne, asendab seda nn isikuandmete kaitse üldmäärusest¹⁹⁵ tulenev eriliiki isikuand-mete loetelu.¹⁹⁶ Üldmääruse art 9 lg-s 1 sisalduvad need peamised eraelulised väärtused, mille kaitseks õigusemõistmise avalikkuse piiramist on pidanud põhjendatuks ka EIK: nt andmed protsessiosalise tervise¹⁹⁷ või seksuaalelu¹⁹⁸ kohta.

Üldmääruse art 9 lg-s 1 loetletut mõnevõrra laiendades võivad autori hinnangul KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamiseks põhjust anda veel ka intensiivsed sõnumisaladuse (PS § 43) ja perekonnaelu puutumatus (PS § 27) riived. Õigusriigis võib igaüks eeldada oma teabevahetuse salajasust ning eeldusest irdumiseks peavad esinema kaalukad põhjused.¹⁹⁹ PS §-st 43 tuleneva põhiõiguse kaalukuse varalt leiab siinkirjutaja, et sõnumisaladuse riive moodustab KrMS § 12 lg 1 p 2 aluse igal juhul. Küsimuse, kui intensiivselt avalik arutamine seda põhiõigust riivab ehk kui delikaatse sisuga istungil käsitletavat sõnumid on, saab lahendada kinniseks kuulutamise mõõdukust hinnates. Sõnumisaladuse arvamist KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamisalasse toetab seegi, et TsMS § 38 lg 1 p 8 mainib seda täiesti iseseisva kinniseks kuulutamise alusena. Perekonnaelu üksikasjalikult kirjeldav teave on KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamisalal juba normi tekstist lähtuvalt. Perekonnaeluga seonduvalt on näiteks Tartu Ringkonnakohus lugenud kinnist istungit tingivateks andmeid lapsendamise kohta.²⁰⁰

¹⁹¹ Kõve, V., Lints, J. TsMSK § 38/3.2.4. a).

¹⁹² EIKo 36337/97 and 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*, p 37.

¹⁹³ Lõhmus 2018, lk 169.

¹⁹⁴ Isikuandmete kaitse seadus. – RT I, 31.12.2024, 44.

¹⁹⁵ 27. aprilli 2016. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). – ELT L 119/1.

¹⁹⁶ Seletuskiri isikuandmete kaitse seaduse rakendamise seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 778 SE esimene lugemine, lk 63, *passim*. – <https://www.riigikogu.ee/download/85643011-ec46-4791-84a5-8620acb47d8a> (25.04.2025).

¹⁹⁷ EIKo 22009/93, *Z v. Finland*, p 95-96.

¹⁹⁸ EIKo 30373/13, *Mraović v. Croatia*, p 49.

¹⁹⁹ Laos, S., Sepp, H. PSK § 43/1.

²⁰⁰ TrtRnKo 1-18-4600, lk 19.

Viimaks väärrib era- ja perekonnaeluliste andmete kaitsmisel tähelepanu see, millistest tõenditest teave selgub. Kui kohus on tuvastanud KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamiseks alust andva eraelu aspekti ning hinnanud istungi osaliselt kinniseks kuulutamise proportsionaalseks, tuleb kaaluda, ega asjakohane poleks hoopis laiem kinniseks kuulutamine. Nimelt on EIK suunanud osalisriikide kohtuid kriitiliselt hindama, ega kaitsmisväärset eraelulised detailid ei tulene samal ajal ka teistest tõenditest, kui ainult kinniseks kuulutamisel määravaks olnud tõendiallikast.²⁰¹ Sarnaselt on ka õiguskantsler väljendanud muret, et jälitustoimingu protokollide liigse avaliku arutamiseiga rikutakse inimeste eraelu puutumatus.²⁰² Seega lasub kohtul KrMS § 12 lg 1 p 2 puhul kohustus pooltelt uurida, ega samad kaitsmisväärset detailid ei tule hiljem nt ütluste kõrval arutlusele ka muudest tõenditest, nt ette mängitavalt videolt, helifaililt või mõnest dokumendist. Kui see nõnda juhtub olema, tuleb päevakorda istungi kinniseks kuulutamine ka esialgu plaanitud suuremas mahus. E. Kergandbergi hinnangul võib eraeluliste väärtuste kaitsel olla omal kohal olla ka kohtu omaalgatuslik kinniseks kuulutamine.²⁰³ Äsja arutatud olukordades on see ka siinkirjutaja arvates igati põhjendatud, kuna protsessiosaliste põhiõiguste tagamine on PS § 14 kohaselt mh kohtuvõimu kohustus.

Kokkuvõtvalt on KrMS § 12 lg 1 p 2 esemeline kohaldamisala kriminaalmenetluses piiratud üksnes eriliiki isikuandmete ning samuti üksikute teiste põhiseaduses eraelu üksikasju kaitsvate põhiõigustega. Korrektsel rakendamisel korral viiks vähemasti KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamisel sarnasele lõpptulemusele ka lähenemine, kus eraelulistel andmetel liigiti mitte vahet teha. See meetoodika muudab aga analüüsi mõnel juhul tarbetult mahukaks ning ignoreerib ülalviidatud seisukohti, et mõned eraelu tahud on juba vaikimisi eriti kaitsmisväärset. Pea iga kohtumenetlus käsitleb kellegi eraelu puutumatus riivavaid andmeid, kuid üksi seetõttu kinniseks kuulutamise üle pikemalt arutamist ei saa pidada otstarbekaks. Ühtaegu ei tähenda eriliiki isikuandmete kriminaalasja materjalide seas esinemine veel seda, et järelikult tuleb nende kaitseks menetluse avalikkust piirata.²⁰⁴ EIK-i praktika järgi suunab vastav tõdemus kohut alles kaaluma, kas kinnine menetlus oleks andmete kaitsevajadust arvestades mõõdukas.²⁰⁵ Mõõduandvaks on seejuures nii see, millist eraelu tahku andmete avaliku arutamiseiga riivatakse, kui ka hinnang, kui detailselt kaitsmisväärset andmed arutlusele tulevad.

²⁰¹ EIKo 30373/13, *Mraović v. Croatia*, p 56.

²⁰² Õiguskantsler kritiseeris jälitustegevusega saadud kõnede avaldamist. – ERR 07.03.2025. – <https://www.err.ee/1609625405/oiguskantsler-kritiseeris-jalitustegevusega-saadud-konede-avaldamist> (01.04.2025).

²⁰³ Kergandberg, E. KrMSK § 12/2.2.

²⁰⁴ *Mutandis mutandis* EIKo 28617/03, *Belashev v. Russia*, p 83.

²⁰⁵ EIKo 22009/93, *Z v. Finland*, p 99.

2.4. Alaealise või kannatanu huvid

Alaealise eriline kaitsevajadus tuleneb KrMS § 12 lg 1 p 3 ja § 37² lg 2 kõrval ka mitmetest teistest õigusaktidest. Eesti poolt ratifitseeritud ÜRO lapse õiguste konventsiooni²⁰⁶ (LÕK) art 3 lg 1 kohustab mh kohtuid igasugustes lapsi puudutavates ettevõtmistes seadma esikohale lapse huvid. Sama on kirjas ka lastekaitseseaduse²⁰⁷ (LasteKS) § 5 p-s 3. Mainitud põhimõtte teenib lapse heaolu ja arengu tagamise eesmärki.²⁰⁸ Samast põhimõttest lähtub ka KrMS § 12 lg 1 p 3. Seetõttu ei teegi menetlusseadustik kinniseks kuulutamise juures vahet, mis rollis alaealine menetluses osaleb. Ka LÕK-i täitmise üle järelevalvet teostav ÜRO Lapse õiguste komitee on märkinud, et kriminaalmenetluses tuleb lapse parimate huvide põhimõtet kohaldada olenemata sellest, kas laps on süüdistatava, kannatanu või tunnistaja menetlusseisundis.²⁰⁹ Küll sõltub menetlusseisundist see, kui suur kaal kõnealusele kinniseks kuulutamise alusele omistada.

Ühtaegu ei tähenda lapse huvide esikohale seadmine kaalutusprotsessis sugugi, et järelikut tuleks istung alati kinniseks kuulutada, kui laps menetluses osaleb. Lapse õiguste komitee on selgitanud, et lapse heaolule tuleb igasugustes otsustuses omistada küll suurem kaal, kuid põhimõtet tuleb rakendada paindlikult.²¹⁰ Kui alaealine on süüdistatava menetlusseisundis, on enamikes LÕK-i ratifitseerinud riikides ette nähtud automaatne kinnine menetlus, erandliku võimalusega arutada asja avalikult.²¹¹ Ühtlasi on komitee enda arvamus, et LÕK art 40 lg 2 p-st b) vii) juhinduvalt peavad alaealiste süüdistusasjad siseriikliku seadusandluse kohaselt olema eelduslikult kinnised: erandite kohaldamine nõuab kohtu määrust, mida laps vaidlustada saab.²¹² Alaealiste arengu vaates saab kriminaalmenetluse ja karistuse eesmärk olla eelkõige eripreventiivne, kuid seda ei tohi ühelgi juhul ära segada retributsiooniga.²¹³

Ka EIK-i seisukoht on, et lapsi puudutavad kohtumenetlused on peamine näide juhtumitest, kus tavapärase kinniseks kuulutamise loogika on õigustatud lapse huvide kaitseks juba

²⁰⁶ Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

²⁰⁷ Lastekaitseseadus. – RT I, 31.12.2024, 23.

²⁰⁸ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1), lk 3 p 4. – https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf (28.03.2025).

²⁰⁹ *Ibidem*, lk 8 p 28.

²¹⁰ *Ibidem*, lk 9 p 32.

²¹¹ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 10 (2007). Children's rights in juvenile justice, lk 18-19 p 65. – <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf> (28.03.2025).

²¹² *Ibidem*, lk 19 p-d 65-66.

²¹³ Arredondo, D. E. Child Development, Children's Mental Health and the Juvenile Justice System: Principles for Effective Decision-Making. – Stanford Law & Policy Review 2003/14, No. 1, lk 17.

menetlusseaduse tasandil n-ö ümber pöörata.²¹⁴ See seadusandlik lahendus pole ka vastuolus EIÕK art 6 lg-ga 1, kui kohtul säilib menetluse avalikkuse üle kaalutusõigus ja otsustuse peale saab edasi kaevata.²¹⁵ Alaealise süüdistatava kriminaalasjade kontekstis pole EIK küll sõnaselgelt nõudnud automaatselt kinnist menetlust, kuid on viidanud, et üldsuse osavõttu sellistest istungitest tuleks piirata.²¹⁶ Selgesõnalisemalt on kinnist menetlust nõudnud Euroopa Nõukogu ministrite komitee oma juhistes lapsesõbraliku menetluse kohta.²¹⁷

Eelnev näitab, et rahvusvaheliste standardite järgi peavad alaealise süüdistatavaga kriminaalasjade istungid olema eelduslikult kinnised. Erandlikult ei ole muidugi välistatud, et alaealise vanusest, arusaamisvõimest, teost ja menetlusliigist lähtuvalt võib süüdistusaja arutada ka avalikult. Sellisel juhul peaksid avaliku arutamise kasuks osutama aga ülekaalukad asjaolud ning sellega kaasnev kohtu veendumus, et avalik arutamine lapse huvisid ei kahjusta. Muudel juhtudel või kahtluse korral tuleb aga lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõttest lähtuvalt istung kinniseks kuulutada.

Vaatlusalune küsimus on äramärkimist leidnud ka 11. mai 2006. a Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivis (EL) nr 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise²¹⁸. Direktiivi art 14 lg 2 jätab liikmesriikidele ses osas kaks võimalust: kas määrata juba seaduse tasandil lastega seotud istungid üldjuhtmitel kinniseks või lubada kohtul kõnealuseid istungeid kinniseks kuulutada. Eesti seadusandja on KrMS § 12 lg 1 p-ga 3 valinud teise variandi. Seega on direktiiviga nõutud miinimumnõuded Eestil täidetud, kuna kinniseks kuulutamise võimalus on seaduses iseenesest olemas.

Eelneva pinnalt on autor siiski arvamisel, et KrMS § 12 lg 1 p 3 alt 1 ei täida alaealist süüdistatavat puudutavalt parimal võimalikul viisil kohustusi, mis tulenevad Eestile rahvusvahelistest lepingutest. Seda põhjusel, et KrMS ei näe alaealise süüdistatava kaitseks ette eelduslikult kinnist menetlust: seadusetekstist lähtuvalt tuleb seda analüüsida analoogselt teiste alustega. Et Eesti on täitnud Euroopa Liidu õigusest tuleneva miinimumnõude, ei tähenda tingimata, et lahendus on täielikus kooskõlas ka LÕK-iga. Lapse parimate huvide esikohale seadmise

²¹⁴ EIKo 36337/97 & 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*, p 37-39.

²¹⁵ *Ibidem*, p 39-41.

²¹⁶ EIKo 24888/94, *V. v. the United Kingdom*, p 87.

²¹⁷ Council of Europe. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010 and explanatory memorandum. Strasbourg: Council of Europe Publishing 2011, lk 13. – <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045f5a9> (04.04.2025).

²¹⁸ 11. mai 2016. a Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) nr 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise. – ELT L 132/1.

põhimõtte kaks vajalikku eeldust on, et põhimõttega arvestamine peegeldub nii seadusandluses kui õiguse rakendamisel.²¹⁹ Seetõttu on küsitav, kas mainitud ebakõla saab lugeda piisavalt ületatuks üksi sellega, kus kohtud tegelikkuses alaealiste asju n-ö vaikimisi kinniseks arutamiseks määravad. Seejuures säilib paratamatult olukord, kus kinniseks kuulutamise kaalumisprotsess ei ole vähemalt seaduse tasandil lapse kaitseks kinnise menetluse kasuks ümber pööratud. Kui seejuures LÕK-ist ja LasteKS-st tulenevad põhimõtted kohaldamata jätta, on tõenäoliseks tulemuseks kaalutusviga. Ka Lapse õiguste komitee seisukoht on, et alaealise süüdistusasja avaliku arutamise juhtumid peaksid olema ette nähtud juba seadusandlikul tasandil.²²⁰ Isegi kui eelnevas vastuolu rahvusvahelise õigusega eitada, säilib siiski probleem kinniseks kuulutamata jätmise peale tõhusa õiguskaitsevahendi puudumisega, millist küsimust on täpsemalt selgitatud järgneva alapeatüki lõpuosas. Rahvusvaheliste kohustuste valguses oleks õigem alaealise huvides kinniseks kuulutamise alus ülejäänutest eraldada nt eraldi normi paigutamisega, kus oleks selgelt kirjas ka eeldus, et alaealiste süüdistusasju tuleb üldjuhtumil arutada kinniselt. Tõstatatud probleem väärrib autori hinnangul tulevaste KrMS-i muudatuste planeerimisel tähelepanu.

Sarnaseid põhimõtteid tuleb kohaldada ka alaealise kannatanu korral, kuid arvestades, et sel juhul on lapse huvide kaal eelnevaga võrreldes veidi väiksem. Autor ei leia, et alaealise kannatanu korral tuleks igal juhul menetlus eelduslikult kinniseks kuulutada. Alaealise süüdistatavaga võrreldes saab siinkohal täiendavalt arvestada, et kannatanul on küll õigus, kuid mitte kohustus arutamisest osa võtta (KrMS § 38 lg 1 p 8) ning KrMS § 271 lg 1 kohaselt saab asja läbi vaadata ka kannatanu osavõtuta. Liiatigi näeb KrMS § 290¹ lg 1 ette täiendava võimaluse lapse kohtueelses menetluses antud ütluste kasutamiseks kohtumenetluses. KrMS § 11 lg 4 järgi on kohtul võimalus ka alaealine istungilt kõrvaldada, seejuures arutamist kinniseks kuulutamata.

Kohtumenetlusega kokku puutunud laste seas läbi viidud uuringu tulemusena on leitud, et avalik istung ja protsessi jälgivad võõrad inimesed mõjuvad lapse heaolule halvasti.²²¹ Istungil suurema hulga võõraste ees juhtunust rääkimine tekitab lastes märkimisväärset ebamugavust, samuti mõjub neile negatiivselt kohtusaali formaalne sisseseeade.²²² Kui just alaealise kannatanu osavõtt istungist õigusemõistmise huvides vajalik pole, peaks kohus kaaluma asja arutamist

²¹⁹ Luhamaa, K. Universal Human Rights in National Contexts: Application of International Rights of the Child in Estonia, Finland and Russia. Doktoritöö. Juhendaja: Lauri Mälksoo. Tartu: TÜ Kirjastus 2015, lk 138.

²²⁰ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. lk 14 p 61. – <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/advanceversions/crc-c-gc-12.pdf> (20.04.2025).

²²¹ European Union Agency for Fundamental Rights. Child-friendly justice. Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017, lk 27-28. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-children-s-perspective_en.pdf (20.04.2025).

²²² *Ibidem*, lk 27-28, 31.

ilma kannatanu osavõtuta ja kuulutama istungi osaliselt kinniseks nt kannatanu ülekuulamise ajaks. Viimatine kehtib ka alaealise tunnistaja kohta. See lahendus tagab parimal võimalikul viisil ühtaegu nii avalikkuse põhimõtte järgimise kui lapse huvide kaitse. Seetõttu tuleb alaealise kannatanu kaitseks eelistada kas osalist kinniseks kuulutamist või vajadusel ka teatud ajaks istungisaalist kõrvaldamist.

Alaealise kannatanu kaitseks on istungi täielik kinniseks kuulutamine näidustatud juhul, kui avalikkuse eest vajavad täiendavat kaitset ka tema era- või perekonnaelu üksikasjad. Mõistagi võib juhtuda, et last puudutavalt tulevad menetluses arutlusele nõnda delikaatsed andmed, mis annavad alust istung kinniseks kuulutada KrMS § 12 lg 1 p 2 alusel.²²³ Rahvusvaheliste standardite järgi peab alaealise kannatanu eraelu kaitse olema aga laiem. Lapsesõbralik õigusemõistmine eeldab Euroopa Nõukogu suuniste järgi sedagi, et üldjuhul ei tohiks saada avalikuks menetluses osalenud lapse isik või andmed tema pere kohta, iseäranis ei tohiks see info lekkida meediasse.²²⁴ Liikmesriikide endi otsustada on, milliste meetmetega seda eesmärki tagada.²²⁵ Ka kriminaalkohtupidamisega kokku puutunud laste seas läbi viidud uuringu tulemused näitavad, et lapsi häirib, kui tema osalemine kriminaalmenetluses saab teatavaks kas koolis, kogukonnas või määratlemata hulga inimeste seas.²²⁶ Kuigi viidatud allikates käsitletakse seda aspekti lapse eraelu kaitsevajadusena, mis grammatiliselt annaks alust KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamiseks, oleks need kaalutlused autori hinnangul Eesti õiguses siiski sobilik lülitada KrMS § 12 lg 1 p 3 kohaldamisalasse. Seda põhjusel, et neil juhtumitel kaitseb kinniseks kuulutamine rohkem alaealise kannatanu isikupuutumast, mitte niivõrd tema eraelu üksikasju.

Seejuures ei kirjuta rahvusvahelised nõuded ette, et alaealise kannatanut tuvastada võimaldavate andmete ilmsikstuleku vältimiseks oleks tingimata vajalik just kinnine istung. Nii Euroopa Nõukogu kui Euroopa Liidu asjaomased institutsioonid peavad silmas eelkõige just alaealise kannatanu isikusamasuse laiema avalikkuse ja eriti meedia eest varjamise tarvidust.²²⁷ Selle saavutamiseks ei pruugi autori hinnangul kinnine istung alati vajalikkuse nõudele vastata: sama eesmärk on mõnelgi juhul saavutatav ka KrMS § 12 lg 4¹ järgse saladuse hoidmise kohustuse ja avalikult teatavaks tehtavas lahendis isikut tuvastavate andmete varjamisega (KrMS § 408¹ lg 3).

²²³ *Supra*, ptk 2.3.

²²⁴ Council of Europe 2011, lk 12.

²²⁵ *Ibidem*, lk 12.

²²⁶ European Union Agency for Fundamental Rights 2017, lk 90.

²²⁷ Council of Europe 2011, lk 12; Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Lapsesõbralik õigusemõistmine – spetsialistide seisukohad ja kogemused. Kokkuvõte. *Sine loco*, 2015, lk 9. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_et.pdf (20.04.2025).

Erinevalt eelnevast mainib KrMS § 12 lg 1 p 3 eraldi ka kannatanu huvide kaitsevajadust. Heger on kirjeldanud kannatanu kinniseks kuulutamise taotlust menetluse ümberkujundamise vahendina, mis aitab kuriteoohvri õigusi tugevdada.²²⁸ Kuna eraeluliste andmete kaitsevajadus on nii ehk nii kaetud juba KrMS § 12 lg 1 p-ga 2, peab p 3 alusel istungi kinniseks kuulutamine tähendama kannatanu muud kaitsevajadust. Mõõdukuse testi läbimiseks peab see kaitsevajadus oluliselt üles kaaluma avalikkuse kui õiglase menetluse ühe tunnusjoone. EIK sõnastuse järgi on kannatanu huvides istungi kinniseks kuulutamisest põhjust rääkida, kui sellega tuleb kaitsta kannatanu väärikut ja isikupuutumast.²²⁹ Kuigi kriminaalkohtumenetlus peab olema kannatanusõbralik, on avalik menetlus eelduslikult suure kaaluga.²³⁰

Nii ongi EIK-i praktikas välja kujunenud üks spetsiifiline liik menetlusi, kus on kannatanu kaitseks istungi kinniseks kuulutamise alus juba vaikimisi suure kaaluga. Kannatanu huvides avalikkuse piiramine on kõige enam õigustatud seksuaalkuritegude menetlustes. Kinnine istung kaitseb kannatanu isikupuutumast ja inimväärikut. Ühtaegu väldib see taasohvristamist ning võimaldab anda kuriteo kohta ütlusi, kartmata ühiskonna arutelusid või huvi. Eelnevad kaalutlused ei piirdu ainult kohtumenetlusega. Selline praktika julgustab seksuaalkuritegude ohvreid esipuhku üldse õigusekaitseasutuste poole pöörduma. Seetõttu on eelduslikult õigustatud seksuaalkuritegude arutamise täielik kinniseks kuulutamine, kuna neis menetlustes selguvad kaitsmisväärsed eraelulised detailid ka teistest tõenditest.²³¹

Muid kuriteoliike, kus kinniseks kuulutamine eelnevale sarnaselt juba vaikimisi kõne alla tuleks, pole ei kohtupraktikas ega kirjanduses välja pakutud. Kuriteoohvrite õigusi käsitleva Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2012/29/EL²³² art 23 lg 3 kohaselt peavad kohtuistungid kinniseks kuulutamist võimaldavad meetmed olema saadaval kannatanule, kel individuaalse hindamise tulemusena on tuvastatud eriline kaitsevajadus. Eesti menetlusseadus erilise kaitsevajadusega ja ilma selleta kannatanul kinniseks kuulutamise osas vahet ei tee. Kinnist istungit saavad ühtviisi taotleda mõlemad. Direktiivi art 23 lg-t 3 arvestades oleks ainult kannatanu huvides kinnise istungi mõõdukust hinnates asjakohane lähtuda KrMS § 37² lg 2 lause 1

²²⁸ Heger, M. Võistlevad ja inkvisitsioonilised elemendid Euroopa Liidu liikmesriikide kriminaalmenetluse seadustikes – väljakutse kriminaalmenetlusõiguse euroopastumise jaoks. – *Juridica* 2013/1, lk 46.

²²⁹ EIKo 30373/13, *Mraović v. Croatia*, p 48.

²³⁰ *Ibidem*, p 50.

²³¹ *Ibidem*, p-d 49, 56.

²³² 25.10.2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. – ELT L 315/57.

kriteeriumitest: kannatanu isiksuseomadused, kuriteo raskus ja laad, kahtlustatava isik, kuriteo toimepanemise asjaolud ja kannatanule tekitatud kahju. Autori hinnangul ei õnnestu neist aspektidest üksi KrMS § 12 lg 1 p 3 alt 2 kohaldamiseks praktikas rakendatavaid kriteeriume tuletada, kuna nad on selleks liialt abstraktsed.

Viidatud regulatsiooni arvestades tuleks ainult kannatanu huvidest lähtuv kinnine istung kuriteo laadi arvestades seksuaalkuritegude kõrval kõne alla süütegudes, mis on nimetatud direktiivi 2012/29/EL art 22 lg-s 3.²³³ Säte nimetab kannatanute grupid, kelle kaitsevajadusele tuleks kriminaalmenetluses erilist tähelepanu pöörata. Autor mõistab art 22 lg 3 nõnda, et sättes mainitud kannatanud on eelduslikult erilise kaitsevajadusega direktiivi ja seega ka KrMS § 37² lg 2 mõistes. Hiljutise empiirilise uuringuga on leitud, et kuigi kannatanud on reeglina Eesti menetlejate tööga rahul, ootaksid nad õiguskaitsesutustelt inimlikumat kohtlemist.²³⁴ Ka suur osa Eesti menetlejaist on arvanud, et kannatanute õigusi võiks menetluses paremini kaitsta ning menetlus on veidi liialt süüdistatava kasuks kaldu.²³⁵ Kannatanu huvidest lähtuv kinniseks kuulutamine on sobiv ja asjakohastel kaalutlustel ka vajalik vahend, et kohtumenetlust kannatanusõbralikumaks muuta. Seetõttu on kannatanute isikupuutumatus ja väärkuse tagamiseks tulevikus teravitav ka laiem KrMS § 12 lg 1 p 3 rakendamine direktiivi art 22 lg 3 nimetatud juhtumitel, eeskätt nt lähisuhtes toime pandud vägivalla kannatanute kaitseks.

Eelneva pinnalt ei ole ainult kannatanu huvidest lähtuv kinniseks kuulutamine (KrMS § 12 lg 1 p 3 alt 2) praktikas üksi kuigi laialt rakendatav alus. Eelduslikult tuleb see kõne alla seksuaalsüütegude kannatanute kaitseks. Samas on neis menetlustes enamasti asjakohased kaks alust koosmõjus. Nii on EIK seksuaalkuriteo ohvri kaitseks istungi kinniseks kuulutamist vaagides hinnanud kannatanu eraeluliste andmete ja tema muude isikuõiguste kaitsevajadust koos.²³⁶ Kannatanu vajabki tavapärasest suuremat kaitset enamasti seetõttu, et tõendamise puudutab mh tema kohta käivaid delikaatseid andmeid. See ei tähenda aga sugugi, et kannatanu huvidest lähtuva kinniseks kuulutamise argumendid rakendust ei leiaks. Neid saab arvestada paralleelselt KrMS § 12 lg 1 p 2 kaalumisprotsessis. Õiguspraktikas pole leitud, et nõnda teha ei võiks. Kuna

²³³ Direktiivi nr 2012/29/EL art 22 lg 3: „ Individuaalse hindamise raames pööratakse erilist tähelepanu kuriteoohvritele, kes on kannatanud olulist kahju seoses kuriteo raskusega, kuriteoohvritele, kelle suhtes on toime pandud eelarvamuskuritegu või kuritegu, mis on toime pandud diskrimineerimise ajendil ja mis võib olulisel määral olla seotud nende isikuomadustega, ja kuriteoohvritele, kelle suhe kurjategijaga ja sõltuvus temast muudab nad eriti haavatavaks; terrorismi-, organiseeritud kuritegevuse, inimkaubanduse, soolise vägivalla, lähisuhtes toime pandud vägivalla, seksuaalvägivalla või seksuaalse ärakasutamise ja vihakuritegude ohvritele ning puudega ohvritele.“

²³⁴ Soo, A., Espenberg, K. Protection of Victims in Estonia: A Survey Determining the Status Quo After Implementation of the Directive 2012/29/EU. – Journal of Victimology and Victim Justice 2019/2(1), lk 64.

²³⁵ *Ibidem*, lk 65.

²³⁶ EIKo 30373/13, *Mraović v. Croatia*, p 48, 51.

kaks alust on omavahel lähedalt seotud, oleks kannatanu kohta käivate eraeluliste andmete kaitsevajadust hinnates veider tähelepanuta jätta, kui suurt kaitset kannatanu ka muid asjaolusid arvestades vajab.

Seega on sarnaselt eraeluliste andmete kaitsevajadusega ka KrMS § 12 lg 1 p 3 puhul teatavad tüüpjuhtumid, kus kinniseks kuulutamine juba vaikimisi kõne alla tuleb. Esimene neist on alaealise süüdistatava ning teine kindlas kuriteoliigis kannatanu kaitsevajadus. Üldkirjeldatud juhte sedastades on kinnise istungi mõõdukuse hindamisel kaalukauss juba eelduslikult tugevalt kinnise arutamise poole kaldu. See tähendab, mõneti kinniseks kuulutamise sisulise üldloogikaga vastuoluliselt, et avaliku menetluse kasuks peavad omakorda rääkima väga kaalukad asjaolud.

Kohtupraktikast ja õiguskirjandusest pole üheselt tuletatav, millised on neil juhtumitel siiski avalikku menetlust tingivad äärmiselt kõnekad asjaolud. Nii näiteks on EIK pidanud kinnist menetlust õigustatuks ka kaasuses, kus raske seksuaalkuriteo kannatanu jagas protsessi ajal ise mitmele meediaväljaandele juhtunu kohta infot.²³⁷ Ühtaegu ei õigusta alaealise süüdistatava üle avalikku kohtumõistmist ka tõsine süüdistus ja avalikkuse kõrgendatud huvi protsessi vastu.²³⁸ Alaealiste kohtualuste puhul räägib kõrgem avalikkuse huvi vastupidi hoopis kinnise menetluse kasuks.²³⁹ Mõistetavalt on nii erikohtlemist vajava kannatanu kui alaealise süüdistatava kaitsevajadus menetlusesti erinev. Nõnda on näiteks viidatud EIK-i otsuses *V. v. the United Kingdom* kümneaastaselt tapmissüüdistuse saanud lapse²⁴⁰ kaitsevajadus oluliselt tungivam võrreldes näiteks 17aastaselt teise astme kuriteos süüdistuse saanud lapsega või sama vana varavastase kuriteo kannatanuga. Reeglit, et kõigis näidetes peaks protsess olema sellegi poolest eelduslikult kinnine,²⁴¹ see tõdemus aga ei väära. Järelikult ei saa need kõnekad asjaolud seisneda muus kui selles, mis on süüdistatava jaoks avaliku menetlusega kaalul. Avalik menetlus võib kõnealustel juhtumitel olla õigustatud, kui süüdistataval on selle vastu eriline huvi, mis vähemasti mõningal määral ka mõistlikult õigustatud on. EIK on sellekohaseks näiteks pidanud menetlust, kus süüdistatav soovib tõrjuda tema vastu meedias levitatavaid eksiarvamusi või valesüüdistusi.²⁴² Nagu öeldud, eeldaks sel juhtumil kinniseks kuulutamata jätmine samal ajal ka seda, et alaealise või erikohtlemist vajava kannatanu kaitsevajadus pole tavapärasest suurem.

²³⁷ *Ibidem*, p 55.

²³⁸ EIKo 24888/94, *V. v. the United Kingdom*, p 87-88; EIKo 24724/94, *T. v. the United Kingdom*, p 85-86.

²³⁹ *Ibidem*.

²⁴⁰ EIKo 24888/94, *V. v. the United Kingdom*, p 7.

²⁴¹ Committee on the Rights of the Child. General comment No. 10 (2007), lk 19 p-d 65-66; European Council 2011, lk 13.

²⁴² EIKo 30373/13, *Mraović v. Croatia*, p 6, 12, 50-51.

2.5. Kinniseks kuulutamise vaidlustamine

Protsessiosaliste jaoks muutub arutatu tähtsaks kahes menetlusstaadiumis. Esiti arusaadavalt juhul, kui kohtumenetluse käigus parajasti kinniseks kuulutamist kaalutakse. Teisalt aktualiseerub eelnev juhul, kui kinniseks kuulutamise otsustus on juba tehtud ja pool soovib seda vaidlustada. Istungi kinniseks kuulutamise peale edasi kaevates tuleb kõne alla kaks viisi. Üks viis oleks esitada kohtu tehtud kinniseks kuulutamise määruse peale määruskaebus: teisisõnu reageerida võimalikule menetlusõigusrikkumisele kohe. Teine viis on tugineda alusetule kinniseks kuulutamisele apellatsioonis maakohtu otsuse peale või kassatsioonis ringkonnakohtu otsuse peale.

Määruskaebusega kinniseks kuulutamise vaidlustamise võimaluse osas ei ole autori hinnangul praegune KrMS-i regulatsioon ja kohtupraktika täies kooskõlas. Nimelt on määruskaebemenetluse eesmärk vaidlustada kohtumenetluses tekkinud korralduslikke üksikküsimusi kiirelt ja lahus kriminaalasja kui terviku lahendusest.²⁴³ KrMS § 12 lg 2 kohase kohtumääruse võiks olemuselt seesuguseks menetluse kulgu puudutavaks üksikotsustuseks liigitada. Seda põhjusel, et kinniseks kuulutamine ei ole tihti otseses seoses asja sisulise lõpplahendusega. Sellegi poolest näeb KrMS § 385 menetlusökonomiat silmas pidades ette loetelu kohtumäärusest, mida määruskaebusega lõpplahendist lahutatuna vaidlustada ei saa.²⁴⁴ Kuni 17.12.2018 kehtinud KrMS²⁴⁵ § 385 p 1 keelaski otsesõnu kohtuistungis avalikkuse piiramise määrust määruskaebe korras vaidlustada. Seadusandja tunnistas aga KrMS § 385 p 1 kehtetuks eesmärgiga lubada vaidlustada nii kinniseks kuulutamist kui KrMS § 12 lg-s 4¹ ette nähtud saladuse hoidmise kohustust.²⁴⁶ Järelikult kadus 2018. a seadusemuudatusega ka absoluutne takistus kinniseks kuulutamise peale määruskaebust esitada.

Samal ajal näeb KrMS § 385 p 20 ette keelu esitada määruskaebust kohtumenetluse poole taotluse lahendamise määruse vaidlustamiseks. Järelikult viiks seaduse süstemaatiline tõlgendus järgmise lahenduseni. Kuna KrMS § 12 lg 2 järgi võib kinniseks kuulutamine olla toimunud nii kohtu omal algatusel kui poole taotlusel, sõltuks selle vaidlustamise võimalus määruse ajendist. Kui kohus on nõnda otsustanud poole taotlusel, ei tohiks KrMS § 385 p 20 järgi selle peale

²⁴³ *Mutandis mutandis* RKKKm 3-1-1-36-98.

²⁴⁴ Pikamäe, P. KrMSK § 383/1.

²⁴⁵ Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 31.05.2018, 22.

²⁴⁶ Muudatusettepanekute loetelu ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 678 SE II lugemine. – <https://www.riigikogu.ee/download/1fe2c2e5-03b1-4bcb-853e-c754ffe89573> (12.03.2025), lk 1-2.

määruskaebust esitada. On aga kohus kinniseks kuulutamise otsustanud omal algatusel, ei piira KrMS § 385 vastava määruse vaidlustamist.

Niisugusele vaheteole oleks raske põhjendust leida. Võimalik, et seetõttu ongi Riigikohus täiendavate tingimusteta osutanud, et KrMS § 385 p 1 kehtetuks tunnistamise järel on kinniseks kuulutamine on määruskaebusega vaidlustatav.²⁴⁷ Seisukoha kasuks räägib argument, et kuna seadusandja tahe oli 2018. a muudatusega lubada kõigi otsuste avalikkuse piirangute vaidlustamist,²⁴⁸ ei tohiks seesuguseid vaidlustamise piiranguid ka ühelgi kujul säilida. Isegi kui selle osutusega on menetlusseadustikku tõlgendades veidi keeruline nõustuda, on seisukoht autori hinnangul mõistlik. Ei ole näha kaalukat põhjendust, miks peaks kaebeõiguse olemasolu sõltuma ainult sellest, kas menetlusotsus tehti kohtu omal algatusel või kohtumenetluse poole palvel. Kaebeõigust nõnda eristav tõlgendus võiks avada ka tee võimalikeks menetluslikeks kuritarvitusteks: nt kui kohus asub pooltega kinniseks kuulutamist arutama, võiks kohtuga päri olev pool esitada kiiresti samasisulise taotluse ja sellega kaebeõiguse välistada. Neil põhjustel eelistab autor Riigikohtu tõlgendust, mille kohaselt on kehtivas õiguses kinniseks kuulutamine igal juhul määruskaebuse abil vaidlustatav.

Teine võimalus on reageerida arvatavalt õigustamatule kinniseks kuulutamisele hiljem, nimelt asjas tehtud lõpplahendi peale edasi kaevates. Istungite avalikkus on osa ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõttest.²⁴⁹ Teisisõnu ei saa olla menetlus õiglane, kui seda toimetatakse põhjendamatu kinniste uste taga. Riigikohtu praktika järgi ei saa ausa ja õiglase menetluse põhimõtteid eirava menetluse pinnalt sündinud otsus omakorda olla õiguspärane.²⁵⁰ EIK seostab niisamuti minetusi istungi kinniseks kuulutamisel just ausa ja õiglase kohtupidamise põhimõttega.²⁵¹

Sisu poolest paigutub lõpplahendi peale edasi kaebamise kategooriasse ka KrMS § 402 lg 1 järgne psühhiaatrilise sundravi kohaldamise määrus, millise menetluse kinniseks toimetamiseks on kaalukas alus terviseandmete kaitse²⁵² ajendil. Formaalselt on sundravi menetluse lõpplahendiks määrus ja seega allub selle otsustuse vaidlustamine KrMS § 383 lg 1 kohasele määruskaebuse regulatsioonile. Sisu poolest on aga KrMS § 402 lg 1 järgse lahendi puhul tegemist rohkem kohtuotsusega, kui üksiku menetlusküsimuse lahendusega. Samas ei keela seadus ka

²⁴⁷ RKKKm 1-19-8262, p 32.

²⁴⁸ Muudatusettepanekute loetelu ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 678 SE II lugemine, lk 2.

²⁴⁹ EIKo 7984/77, *Pretto and Others v. Italy*, p 21-22.

²⁵⁰ RKKKm 3-1-1-37-11, p 12.1.

²⁵¹ EIKo 8209/78, *Sutter v. Switzerland*, p 26.

²⁵² *Supra*, ptk 2.3.

psühhiaatrilise sundravi kohaldamise menetluses esitada määruskaebust juba istungi kinniseks kuulutamise määruse peale, ootamata ära menetlust lõpetavat määrust.

Valides lõpplahendi peale kaebamise, on ses olukorras kaebuse alus ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtte rikkumine KrMS § 339 lg 1 p 12 mõttes. Kuigi ausa ja õiglase kohtumenetluse rikkumine paikneb seaduses kõrvuti nn absoluutsete kohtulahendi tühistamise alustega (KrMS § 339 lg 1 p-d 1-11), kehtivad nii KrMS § 339 lg 1 p-s 12 nimetatud rikkumise tuvastamisele kui tagajärgedele erireeglid. Nimelt tuleb p-s 12 nimetatud rikkumist tuvastades anda üldreeglina hinnang menetluse kui terviku õiglusele. Olles nimetatud rikkumise tuvastanud, lasub KrMS § 341 lg 3 järgi kõrgema astme kohtul – erinevalt nn absoluutsetest menetlusõigusrikkumistest – kohustus hinnata, ega sedalaadi rikkumist poleks võimalik kõrvaldada apellatsioonimenetluses.²⁵³

Selle pinnalt tõusetub alusetule kinniseks kuulutamisele apellatsioonis tuginemisel kaks küsimust. Esiteks vajab selgust, kas põhjendamatult kinniseks kuulutatud menetlus rikub automaatselt ausa ja õiglase menetluse põhimõtet KrMS § 339 lg 1 p 12 mõttes. Pidades silmas nn menetluse kui terviku nõuet, võiks kõne alla tulla ka vastupidine tõlgendus, justkui põhjendamatult kinniseks kuulutatud menetlus võib siiski tervikuna õiglane olla. Teiseks vajab selgitamist, kas madalamas astmes alusetult kinniseks kuulutatud istungit on võimalik KrMS § 341 lg 3 kohaselt parandada asja avaliku arutamisega kõrgemas kohtuastmes. Eesti kohtupraktikas on need küsimused seni selgete vastusteta. Põhiseaduse kommentaarides on leitud, et „/.../ kohtuistungit põhjendamatult kinniseks kuulutamine on kahtlemata käsitatav ausa kohtumenetluse põhimõtte rikkumisena KrMS § 339 lg 1 p 12 ning TsMS § 656 lg 1 p 1 ja § 669 lg 1 p 1 mõttes. Menetluse avalikkuse põhimõtte rikkumine on asja uueks läbivaatamiseks saatmise imperatiivseks aluseks siiski vaid kriminaal- ja tsiviilasjades /.../“²⁵⁴ Samas pole viidatud teoses seda seisukohta pikemalt põhjendatud. Ühtaegu on need kaks küsimust autori arvates äärmiselt vaieldavad ka rahvusvahelises kirjanduses ja EIK praktikas.

R. Goss on EIÕK art 6 osaõiguste rikkumiste ning menetluse kui terviku õiglust uurides leidnud, et viimane käsitus tuleb kõne alla ainult teatud juhtumitel. EIK praktika pole järjekindel, millised need juhud on. Menetluse kui terviku õigluse mõõdupuu ütleb aga sisuliselt järgmist. Isegi kui rikutud on üksikuid EIÕK art 6 õiglase kohtumenetluse garantiisid, võib, aga ei pruugi menetlus tervikuna olla ebaõiglane. Seda hinnates tuleb võtta arvesse kõiki konkreetset

²⁵³ Pikamäe, P. KrMSK § 339/5.12.1, 5.12.3-5.12.4.

²⁵⁴ Sepp, H. jt. PSK § 24/24.

kohtuasja iseloomustanud asjaolusid. EIK praktika ei anna ühest vastust, mida menetluse kui terviku õiglus täpselt tähendab ning millal see mõne osaõiguse rikkumise parandada saab. Kuigi lahendis *Riepan v. Austria*²⁵⁵ on EIK avaliku menetluse osaõiguse rikkumist käsitletud, peab Goss selles lahendis väljendatud seisukohti ülejäänud kohtupraktikaga kokkusobimatuks ja raskesti mõistetavaks. Kokkuvõtvalt kaldub ta arvama, et õigustamatult kinnine menetlus ei saa siiski kunagi tervikuna õiglane olla.²⁵⁶

Uurides lähemalt eelviidatud EIK otsust asjas *Riepan v. Austria*,²⁵⁷ jääb üle nõustuda Gossi seisukohaga, et KrMS § 339 lg 1 p 12 kontekstis püstitatud küsimust selle otsuse abil lahendada ei õnnestu. EIK on esmalt justkui viidanud, et tasakaalustavate meetmete rakendamise korral võiks õigustamatult kinnine menetlus siiski EIÕK art 6 lg 1 mõttes tervikuna aus ja õiglane olla.²⁵⁸ Lahendi lõpuks on aga EIK toonitanud, et põhjendamatult kinnine menetlus on nii kaalukas rikkumine, mida saab ravida ainult asja uue ja avaliku arutamisega.²⁵⁹ Võrdlemisi hiljuti on EIK aga teinud lahendi, mis seda probleemi selgemini lahendada võimaldab. Nimelt on EIK asjas *Kilin v. Russia* selgitanud, et alusetult kinniseks kuulutatud menetlusega ei pea kaasnema teiste menetluslike põhiõiguste rikkumist.²⁶⁰ Isegi kui protsess oli muul viisil igati õiglane, kujutab juba üksi alusetult kinniseks kuulutatud istung EIÕK art 6 lg 1 rikkumist.²⁶¹ See lähene mine ühtib selgemalt ka *Riepan v. Austria* asjas väljendatud teise argumendiga. Seejuures pais tab kohus olevat hüljanud muude nn tasakaalustavate meetmete rakendamise võimaluse.

Eelneva pinnalt leiab siinkirjutaja, et alusetult kinniseks kuulutatud menetlus rikub igal juhul ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtet KrMS § 339 lg 1 p 12 mõistes. See tähendab, et kui menetlust on põhjendamatult toimetatud kinniste uste taga, ei saa selle menetluse pinnalt tehtud lahend olla ühelgi juhul õiguspärane. Autori arvates ei leidu mõistlikke võimalusi, kuidas mõne muu menetlusliku garantii tagatus suudaks ravida menetluslikud rikkumised istungi kinniseks kuulutamisel. Liiatigi külgneb avalikkuse põhimõte sisult rohkem KrMS § 339 lg 1 ülejäänud punktides mainitud ausa kohtuliku arutamise üldpõhimõtetega, mis automaatselt olulisteks me netlusõiguse rikkumisteks loetakse. Kuna KrMS § 339 lg 1 p 12 rikkumise tuvastamise järel pole eraldi tarvis analüüsida selle tegelikku mõju otsuse seaduslikkusele,²⁶² sarnaneb kõnesolev

²⁵⁵ EIKo 35115/97, *Riepan v. Austria*.

²⁵⁶ Goss, lk 124, 138-139, 149-150, 158, 162.

²⁵⁷ EIKo 35115/97, *Riepan v. Austria*.

²⁵⁸ *Ibidem*, p 31.

²⁵⁹ *Ibidem*, p 40.

²⁶⁰ EIKo 10271/12, *Kilin v. Russia*, p 111.

²⁶¹ *Ibidem*, p 112-116.

²⁶² RKKKm 1-20-3082, p 8.

minetus nn absoluutsetele menetlusõigusrikkumistele ka analüüsiskeemi poolest. Erinevalt spetsiifilistest kaitseõigustest, mille puhul on asjakohane menetluse kui terviku õigluse kriteerium, oleks pea võimatu hinnata avalikkuse põhimõtte tegelikku mõju kohtu lõppotsusele. Nii on näiteks Tallinna Ringkonnakohus osutanud, et avalikkuse piiramine või piiramata jätmine ei mõjuta iseenesest kohtuliku uurimise seaduslikkust.²⁶³

Kui kõrgem kohus on tuvastanud KrMS § 339 lg 1 p 12 rikkumise, tuleb kohtukoosseisul järgnevalt KrMS § 341 lg 1 järgi hinnata, kas sedasorti rikkumist on võimalik apellatsioonimenetluses kõrvaldada.²⁶⁴ Teisitiöelduna vajab lahendamist küsimus, kas kõrgema astme kohtus asja avaliku arutamise saavutamiseks saab ravida varem alusetult kinniseks kuulutatud istungit. Eesti menetlusõiguses on autori hinnangul vastus sellele küsimusele üldjuhul eitav.

EIÕK art 6 lg 1 kohaldamispraktika järgi ei ole sedasorti rikkumise kõrvaldamine kõrgema astme kohtus põhimõtteliselt võimatu. Kui kõrgem kohtuaste vaatab kohtuasja uuesti täies ulatuses avalikul istungil läbi, ravib see madalamas astmes toimunud minetused avalikkuse põhimõtte järgmises.²⁶⁵ Avalikkuse põhimõttega seotud menetlusõigusrikkumise parandamise võimalikkus sõltub seega esmajärjekorras kõrgema astme kohtu volitustest: see on võimalik vaid juhul, kui kõrgemal kohtul on voli uuesti lahendada kõik fakti- ja õigusküsimused.²⁶⁶ Kuigi KrMS ringkonnakohtule sellise pädevuse annab, ei tohi apellatsioonimenetlus üldjuhul kujuneda maakohtu menetluse dubleerimiseks sarnases mahus.²⁶⁷ Seetõttu oleks autori arvates lubatav ja mõistlik, kui apellatsioonimenetluses parandatakse osalise kinniseks kuulutamise saavutamiseks seotud vigu. Näiteks oleks ringkonnakohtus võimalik uuesti üle kuulata üksikut tunnistajat või uurida üht tõendit, mille ajaks esimeses astmes menetlus osaliselt kinniseks kuulutati. Riigikohtu praktika järgi võib ringkonnakohus KrMS § 341 lg 3 alusel asja maakohtule uueks arutamiseks tagastada, kui selleks on ülekaalukad põhjused.²⁶⁸ Kui kinnisel istungil uuritud tõendeid on rohkem või nendes sisalduv tõendusteave suurema mahuga, esinevad autori arvates sellised ülekaalukad põhjused, et ringkonnakohtus maakohtumenetlust mitte korrata. Sel juhul on õigustatud asi tagastada, et maakohus korraldaks asja uue ja avaliku arutamise. Võimatu ei ole tugineda alusetule kinniseks kuulutamisele ka kassatsioonis. Riigikohtus aga eelduslikult asja suuliselt ei arutata (KrMS § 352 lg 3 ls 1) ja faktilisi asjaolusid ei tuvastata (KrMS § 363

²⁶³ TlnRnKo 1-12-628, p 11.

²⁶⁴ RKKKm 3-1-1-24-14, p 5.

²⁶⁵ EIKo 10271/12, *Kilin v. Russia*, p 111.

²⁶⁶ Goss, lk 153-154.

²⁶⁷ RKKKo 3-1-1-131-13, p 10.1.

²⁶⁸ RKKKo 3-1-1-14-14, p 701.

lg 5). Seetõttu jääb ringkonnakohtu vea parandamine kassatsioonimenetluses kõige rohkemalt teoreetiliseks võimaluseks.

Järelikult on kinniseks kuulutamise vaidlustamiseks poolel kaks alternatiivset võimalust. Kui arvestada menetluse kui terviku ökonoomiat, on väidetavale põhjendamatu kinniseks kuulutamisele mõistlikum reageerida määruskaebusega.²⁶⁹ See hoiab ära terviklahendi hilisema tühistamise ja asja uueks arutamiseks saatmise.²⁷⁰ Mõistagi on ka avalikkuse piiramise kohese vaidlustamise võimalusel menetlusökonoomiale oma hind. Miller on tsiviilprotsessi avalikkust uurides märkinud, et ka kohene edasikaebevõimalus häirib käimasoleva protsessi sujuvust, tekitab juurde menetluskulusid ja võib teinekord hoopis viia kaitsmisväärsete asjaolude laiema avalikustamiseni.²⁷¹ Need tähelepanekud on sama asjakohased ka Eesti kriminaalkohtupidamises. Kui aga võrrelda samu aspekte lõpplahendi peale kaebamisega, on määruskaebusega vaidlustamise puhul nende mõju menetlusökonoomiale oluliselt väiksem. Järelikult on menetlusökonoomia vaates sobivam alusetut kinniseks kuulutamist vaidlustada määruskaebusega.

Kuna lõppotsuse peale avalikkuse põhimõtet rikkunud istungi motiivil kaevates ei saa menetluse kui terviku õiglus ülalviidatud seisukohtade järgi olukorda ravida, allub alusetule kinniseks kuulutamisele tuginemine nii määruskaebuses kui otsuse peale esitatud kaebuses sarnasele sisulisele hindamisele. Seega ei ole üks vaidlustamisviis menetluse poole jaoks vaikimisi perspektiivikam kui teine. Arvestades, et kaebuse esitamist kaaluva poole soov on aga esipuhku üldse vältida olukorda, kus kohus süüdistusasja kinniste uste taga lahendab, on määruskaebus kinniseks kuulutamise üle peetavate vaidluste lahendamiseks sobivam vahend.

Kui eelnev analüüs lähtus stsenaariumist, kus kohus on istungi – kas omal algatusel või poole taotlusel – alusetult kinniseks kuulutanud, siis praktikas ei ole välistatud ka teistpidised menetluslikud eksimused. Nimelt võib ette tulla ka olukordi, kus kohus on jätnud istungi alusetult kinniseks kuulutamata. Kohtuotsuse peale edasi kaevates see eksimus autori hinnangul KrMS § 339 lg 1 p-ga 12 silmas peetavat rikkumist ei kujutaks. Kui ausa ja õiglase kohtumenetluse tunnusjoon on avalikkus ning menetlus seda faktiliselt oligi, siis pole võimalik ka KrMS § 339 lg 1 p 12 kohast rikkumist näha. Küll tuleneb EIK-i praktikast üks erandjuht, mil õigustamatult avalik menetlus võib n-ö vahendlikult ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtet rikkuda.

²⁶⁹ Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus) eelnõu seletuskiri, lk 11.

²⁷⁰ *Ibidem*.

²⁷¹ Miller, A. R. Confidentiality, Protective Orders, and Public Access to the Courts. – Harvard Law Review 1991/105, No. 2, lk 494.

Nimelt on EIK leidnud, et kui noore lapse üle mõistetakse kohut põhjendamatult avalikul istungil, rikub see süüdistatava õigust oma asja arutamisest efektiivselt osa võtta.²⁷² Ülejäänud juhtudel pole aga välistatud, et KrMS § 12 lg 1 ekslik kohaldamata jätmise võib endast kujutada muud menetlusõiguse olulist rikkumist KrMS § 339 lg 2 mõistes. Sel juhul tuleks kohtul aga KrMS § 339 lg 2 kohaselt tuvastada kinniseks kuulutamata jätmise mõju kohtuotsusele, millist stsenaariumi on keeruline ette kujutada. Ainsaks näiteks on ehk olukord, kus ütlushi andnud isik on kinnitanud, kuidas ta ei julgenud avalikul istungil asjast kogu tõde rääkida.

Kui pool soovib kinniseks kuulutamata jätmist määruskaebusega vaidlustada, tekitab eelnevaga võrreldes suuremaid tõlgenduslikke raskusi KrMS § 385 p 20. Sel juhul soovib pool vaidlustada KrMS § 12 lg 2 kohast kinniseks kuulutamata jätmise määrust, mis KrMS § 385 p 20 järgi lubatud ei tohiks olla. Eelviidatud Riigikohtu seisukohta, et kinniseks kuulutamine on määruskaebusega vaidlustatav,²⁷³ on kasvõi grammatiliselt raske tõlgendada nõnda, et järelikult võib edasi kaevata ka kinniseks kuulutamata jätmise peale. LÕK-ist tulenevate kohustuste täitmiseks tuleb ses olukorras kindlasti jaatada alaealise esindaja määruskaebuse esitamise õigust.²⁷⁴ M. Raude on ärisaladuse kontekstis pidanud kinniseks kuulutamata jätmise suhtes määruskaebeõiguse puudumist PS § 24 lg-ga 5 materiaalselt vastuolus olevaks.²⁷⁵ Seda põhjusel, et sel juhul kaotab edutult kinniseks kuulutamist taotlenud pool võimaluse tegelikkuses kaitsmisväärsset teavet salajas hoida.²⁷⁶ Võtmata seisukohta, kas ses olukorras määruskaebeõiguse puudumine võiks põhiseadusega vastuolus olla, saab autori arvates eelviidatud seisukohtade põhjendused üldjoontes üle kanda ka muudele KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud alustele. Ka eraelu puutumatust (KrMS § 12 lg 1 p 2) võib tõsiselt riivata olukord, kus kohus keeldub õigustamatult istungeid kinniseks kuulutamast ja kaitsmisväärsed andmed avalikuks tulevad. Õigustamatult kinnist protsessi on võimalik ravida uue ja avaliku protsessiga. Sel juhul on rikutud süüdistatava õigust avalikule kohtupidamisele, millist rikkumist on võimalik nõuetekohase ja avaliku protsessiga ka heastada. Küll aga on õigustamatult avaliku protsessiga kahju kaitsmisväärssetele õigusväärtustele – nt delikaatsete andmete avalikuks tulekuga – juba sündinud ning uus, kuid kinnine protsess seda rikkumist kuidagi ei kõrvalda. Samal ajal avaks ses olukorras määruskaebuse lubamine lihtsa tee kaebeõiguse kuritarvitustele.

²⁷² EIKo 24888/94, *V. v. the United Kingdom*, p 81-91.

²⁷³ RKKKm 1-19-8262, p 32.

²⁷⁴ Committee on the Rights of the Child 2007, lk 18-19 p 65-66.

²⁷⁵ Raude, M. Kohtuistungil kinniseks kuulutamine ärisaladuse kaitseks. – *Juridica* 2013/VI, lk 401-402.

²⁷⁶ *Ibidem*.

Kokkuvõte

Kohtupidamise avalikkus on ausa ja õiglase kriminaalprotsessi tunnusjoon. Avalik menetlus tagab kohtu, menetluse ja lõppastmes ka kohtuotsuste usaldatavuse nii menetlusosaliste kui laiemal avalikkuse jaoks. Järelikult peavad olema kaalukad õigustused ka kriminaalasja arutamisel kinniselt kui erandil avalikkuse põhimõttest. Kõnealused õigustusi ehk menetlusseadustikus toodud kinniseks kuulutamise aluseid, samuti nende aluste kohaldamisreegleid, pole aga Eesti õiguspraktikas põhjalikult sisustatud. Sellest tulenevalt oli magistratöö eesmärk lahendada esiti küsimus, millised elulised asjaolud võivad üldse anda alust kriminaalasja kohtuistung eraeluliste väärtuste kaitseks kinniseks kuulutada. Teiseks oli töö eesmärk lahendada probleem, millistest kaalutusreeglitest nende aluste kohaldamisel lähtuda ning milline kaal erinevatele kaitsmisväärtetele huvidele omistada.

Esimeses peatükis selgus, et ülejäänud kohtumenetlustega võrreldes on kriminaalmenetluses avalikkuse põhimõtte suurema kaaluga. Kriminaalmenetluses ja -karistuses väljendub riigi reaktsioon kõige raskematele ühiskondlike reeglite rikkumistele. Avalikul istungil saavad üldsuse esindajad veenduda, et õigust mõistetakse korrakohaselt, st teostada kohtu üle järelevalvefunktsiooni. See üldine huvi menetluse avalikkuse vastu on olemas igas kriminaalasjas, kuid on mõnes neist kõrgem. Seda juhul, kui arutatakse kriminaalasi tekitab üldsuse seas laiemat arutelu. Kõrget järku õigusväärtuse kõrval on avalik menetlus ka protsessiosaliste subjektiivne õigus, kaitses neid kinniste uste taga ja seega avalikkuse kontrolli alt välja jäävate põhjendamatute otsustuste eest. Süüdistatava vaatest on huvi menetluse avalikkuse vastu tavapärasest kaalukam näiteks juhul, kui ta saab avaliku menetluse abil tõrjuda avalikkuse seas levivaid valearvamusi. Järelikult on kohtuistungid on avalikkuse põhimõtte tagamisel keskse tähendusega: seda nii menetlusosaliste kui üldsuse jaoks. Kriminaalasja kinnine arutamine piirab vahetult avalikkuse põhimõtte eesmärkide saavutamist. Seetõttu tuleb ka kinniseks kuulutamist vaagides avalikkuse põhimõtte sisu ja erinevaid kaitse-eesmärke arvesse võtta.

Teises peatükis selgus, kuidas kriminaalasja istungi kinniseks kuulutamise alused langevad nii KrMS, PS kui EIÕK tasanditel kokku. KrMS § 12 lg 1 p-de 1-4 järgi on istungit võimalik kinniseks kuulutada nii üldiste kui üksikisikute huvide kaitseks. Üksi kaitsmisväärse huvi ehk KrMS § 12 lg-s 1 nimetatud aluse tuvastamisest aga ei piisa. Istungi võib kinniseks kuulutada ainult juhul, kui selle huvi kaitsevajadus kaalub kohtumenetluse avalikkuse põhimõtte üles. Seejuures alluvad KrMS § 12 lg 1 p-des 2 ja 3 eraelu kaitseks ette nähtud kinniseks kuulutamise alused täiemahulisele PS § 11 järgsele proportsionaalsuse testile: kinnine istung peab riivatava

väärtuse kaitseks olema nii sobiv, vajalik kui mõõdukas. Vajalikkuse poolest tuleb kõrgemate kohtute praktika kohaselt võimalusel eelistada täielikult kinnisele arutamisele osaliselt kinnist istungit. Mõõdukuse hindamisel tuleb avaliku arutamise poolt rääkivatest kaalutlustest arvestada esimeses järjekorras üldsuse huviga avaliku kohtumõistmise vastu, selle kõrval ka protsessiosaliste õigusega avalikule menetlusele. Üldsuse kõrgendatud huvi konkreetse kriminaalasja avaliku arutamise vastu näitab eeskätt huvi konkreetse menetluse, mitte niivõrd menetluses ilmsiks tulevate andmete vastu. Protsessiosaliste huvile konkreetse asja avaliku arutamise vastu on keeruline asjast lähtuvat kaalu omistada, selle huvi suuremale kaalule saab osutada ainult valesüüdistuste või avalikult levivate eksiarvamuste tõrjumise vajadus.

Seejuures ei ole kinniseks kuulutamisel alati määrav ainult istungil arutatava teabe salajasus. Millegi saladuses hoidmise tarvidus on peamine kaalutlus küll nõندانimetatud üldhuvist lähtuvate kinniseks kuulutamise aluste (riigisaladuse kaitse või kõlblus) puhul, kuid nt kannatanu või alaealise huvid (KrMS § 12 lg 1 p 3) lähtuvad esmajärjekorras nende protsessiosaliste heaolu tagamise vajadusest. Samal ajal on ka viimati nimetatud alused pea alati kaudselt salajasusega seotud. Nii tagatakse nt alaealise süüdistatava või seksuaalkuriteo kannatanu heaolu sellega, et tema isikusamasust või delikaatseid isikuandmeid avalikkuse eest varjatakse. Osalt sellest lähtub ka eraeluliste väärtuse kaitseks istungi kinniseks kuulutamise õiguslik probleematika. Erinevalt üldhuvidest lähtuvatest alustest on üksikisikute huvide kaitsel keerulisem määratleda, millised aspektid KrMS § 12 lg 1 p-de 2-3 alla kvalifitseeruvad.

Magistritöös leiti, et KrMS § 12 lg 1 p-s 2 mainitud era- või perekonnaelu kaitseks istungi kinniseks kuulutamise aluse sisustamisel tuleb pöörduda eraelu puutumatust kaitsvate põhiõiguste poole. Seejuures puudub nii EIK-i kui Riigikohtu praktika valguses tarvidus era- ja perekonnaelu kaitset teineteisest kinniseks kuulutamise kontekstis rangelt eristada. Eraelu puutumatust kaitsva PS § 26 esemelise kaitseala ja KrMS § 12 lg 1 p-des 1-4 toodud kataloogi võrdlusest järeldub, et KrMS § 12 lg 1 p 2 mõistes saab eraelu kaitse tähendada ainult eraeluliste andmete salajas hoidmise vajadust. Muude isikuõiguste kaitsmiseks, nt kehalise puutumatuse tagamiseks, on asjakohased alused kas KrMS § 12 lg 1 p-d 3 või 4. Eraelulised andmed, mis saavad anda põhjust KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamiseks, peavad eelduslikult olema eriliiki isikuandmed isikuandmete kaitse üldmääruse art 9 lg 1 mõistes. Eriliiki isikuandmete loetelule lisanduvalt tuleb KrMS § 12 lg 1 p 2 autori arvates kohaldamisele ka üksikute muude põhiõiguste riivete puhul, mida kohtupraktika kohaselt eraelu puutumatuse suhtes erinormiks loetakse, nt PS §-is 43 mainitud sõnumisaladus. Pakutud kriteeriumitele mittevastavad eraelulised ei saa autori arvates ühelgi juhul eraelu puutumatust nõnda tõsiselt riivata, et riive intensiivsus

menetluse avalikkuse nõude üles kaaluda saaks. Sellest tulenevalt pakuti töös välja lähenemine, et muid andmeid ei ole tarvis ka kinniseks kuulutamisel proportsionaalsuse testile allutada. Sel juhul piisab nentimisest, et KrMS § 12 lg 1 p 2 kohane kinniseks kuulutamise alus puudub sootuks.

Eriliiki isikuandmete avalikkuse põhimõtte vastu kaalumisel on EIK-i praktika kohaselt vaiki- misi väga kaalukas kaitsevajadus tervist ja seksuaalelu puudutavatel andmetel. Eriliiki või sel- lega külgnevate andmete kaalule mõõdukuse testi kontekstis muid üldistavaid reegleid koh- tupraktikast ei tulene. Järelikult tuleb KrMS § 12 lg 1 p 2 kohaldamisel hinnata eelkõige seda, kui detailselt kaitsmisväärseid andmeid istungil uurima asutakse ning millist eraelu tahku and- mete avalik arutamine konkreetsel juhul puudutaks.

KrMS § 12 lg 1 p-s 3 mainitud alaealise huvides istungi kinniseks kuulutamine lähtub lapse parimate huvide esikohale seadmise põhimõttest. Seepärast tuleb KrMS § 12 lg 1 p 3 kohalda- mist kaaluda igal juhtumil, kui laps kriminaalmenetluses osaleb. Rahvusvahelistest standardi- test tuleneb üldine kohustus vältida kriminaalmenetluses osaleva lapse isikusamasuse laiemat avalikuks tulekut, sest see võib lapse heaolu kahjustada. Selle kohustuse täitmiseks on kinnine istung sobiv. Lapse õiguste konventsioonist ja kaude ka EIÕK kohaldamispraktikast tuleneb kohustus kuulutada istung eelduslikult kinniseks, kui laps on süüdistatava menetlusseisundis. Autori arvates väärib kaalumist, kas see eeldus tuleks eraldi ära märkida ka KrMS §-s 12. Seda toetab kirjanduses väljendatu, et lapse parimate huvidega arvestamine peaks peegelduma juba seadusandlikul tasandil, mitte ainult kohtupraktikas. Kui laps osaleb menetluses mõnes muus rollis, võib kinniseks kuulutamine niisamuti asjakohane olla. Neil juhtudel on autori hinnangul enamasti võimalik kohaldada ka avalikkuse põhimõtet vähem riivavaid abinõusid ning kinnine istung ei pruugi vajalik olla.

KrMS § 12 lg 1 p-s 3 mainitud kannatanu huvid on oma kohaldamisalalt aga alaealise huvidega võrreldes kitsamad. Kuigi kõik kannatanud vajavad kriminaalmenetluses kaitset, on EIK prak- tika kohaselt menetluse avalikkus eelduslikult siiski kaalukam põhimõte. EIK-i praktika koha- selt puudutab KrMS § 12 lg 1 p 3 teise alternatiivi kohaldamisala eelkõige seksuaalkuritegude menetlusi. Autor pakkus välja, et KrMS § 12 lg 1 p 3 kohaldamine kannatanu kaitseks saab lisaks seksuaalkuriteo ohvritele tulla kõne alla ka KrMS § 37² lg 1 mõttes erikohtlemist vajava kannatanu kaitseks. Selle aluse tuvastamisel on õigustatud lähtuda eelkõige kuriteoohvrite õi- gusi käsitlevale Euroopa Liidu direktiivi nr 2012/29/EL art 22 lg-s 3 nimetatud kuritegudest. Olles KrMS § 12 lg 1 p 3 aluse tuvastanud, on kannatanu kaitseks kinnise istungi mõõdukust

hinnates on õigustatud lähtuda KrMS § 37² lg-s 2 toodud kriteeriumitest. Isegi kui KrMS § 12 lg 1 p-le 3 vastavad asjaolud üksi kohtumenetluse avalikkuse nõuet üles ei kaaluks, lisavad kannatanu erilisele kaitsevajadusele osutavad argumendid kaalu eraeluliste andmete kaitseks kinniseks kuulutamise otsustusele.

Magistritöös uuriti ka kinniseks kuulutamise korda ja vaidlustamist. Kuigi Eesti kohtupraktikas on tunnustatud võimalust kuulutada istung kinniseks ka n-ö protokollilise määrusega, siis autori arvates KrMS § 12 lg 2 koos §-ga 145 sellist tõlgendust ei luba. Põhistatud määruse kui eraldi menetlusdokumendi koostamine tagab suurema selguse ka määruse vaidlustamisel. Seeläbi on selgemini kontrollitav, milliseid huvisid kohus kinniseks kuulutamisel arvestas ja kui suure kaalu neile omistas. Hilisemate vaidluste vältimise ja menetluse sujuvuse huvides on olukord, kus istungi kinniseks kuulutamise taotlus lahendatakse võimalikult aegsasti, st kohtumenetluse algusjärgus. Kuigi kehtiv õigus kinniseks kuulutamise taotluse võimalikult varajast esitamist ei nõua, tuleb autori arvates tulevikus pooltele sellise kohustuse panemist toetada.

Kinniseks kuulutamist on võimalik vaidlustada kahel viisil. Esiti on võimalik sellele tugineda lõppotsuse peale esitatava kaebusega, kuna alusetult kinniseks kuulutatud menetlus rikub KrMS § 339 lg 1 p 12 mõistes ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõtet. Kuigi kehtiv seadus võimaldaks ses osas erinevaid tõlgendusi, võib Riigikohtu praktika kohaselt KrMS § 383 lg 1 järgse määruskaebusega vaidlustada ka kinniseks kuulutamise määrust. Seejuures tuleb eelistada määruskaebusega vaidlustamist. See hoiab kokku menetlusressurssi, kuna Eesti menetlusõiguse järgi on kõrgema astme kohtus alusetult kinniseks kuulutatud istungi parandamine pea võimatu. Tulevikus väärib kaalumist, kas kriminaalmenetluses peaks olema vaidlustatav olema ka kinniseks kuulutamata jätmise: igal juhul tuleks lapse õiguste konventsiooni valguses see õigus tagada alaealisele.

Magistritöö tulemusena selgus, millised kriminaalkohtumenetluses ilmnevad olukorrad võivad anda alust KrMS § 12 lg 1 p-de 2 ja 3 kohaldamiseks. Autor pakkus välja lähenemise, et eraelu ja kanntanu kaitseks istungi kinniseks kuulutamise aluste kohaldamisala on võimalik kindlate kriteeriumite alusel piirata. Töö tulemusena lisandus teadmine sellestki, milline kaal kinniste uste taga toimuvat istungit õigustada võivatele asjaoludele omistada: töös pakuti KrMS § 12 lg 1 p-de 2-3 kohta kriteeriumid, mille põhjal neil alustel kinnise istungi proportsionaalsust hinnata. Kuigi kinnise istungi põhjendatus jääb paljuski konkreetse asja eripärast sõltuvaks, võimaldavad töös toodud järeldused KrMS § 12 lg-de 1-2 rakendamise kohta tõusetuvate menetluslike küsimuste süsteemset lahendamist.

Holding Criminal Trials *in camera* in Order to Protect Interests of Individuals

Summary

According to section 11(1) of the Estonian Code of Criminal Procedure, as a rule all criminal hearings must be open to the public. The European Court of Human Rights has pointed out in its long-standing case-law that the publicity of criminal trials contributes to achieving a fair trial, which in turn serves to maintain both the parties' and public's trust in courts. At the same time section 12(1) of the Code of the Criminal Procedure provides multiple grounds on which the court may decide to conduct a hearing or trial *in camera*, i.e., as proceedings without the presence of the public. When the publicity of criminal trials is mentioned as a matter of foremost importance in both the article 24 of The Constitution of the Republic of Estonia as well as in the article 6 of the European Convention on Human Rights, exceptions to this rule must be carefully considered.

The research problem of this master's thesis arises from the fact that the scope of the grounds justifying a trial *in camera* set forth in section 12(1) (1)-(4) of the Code of Criminal Procedure is not clear. Firstly, it has not been discussed in detail neither in the Estonian Supreme Court case-law nor in literature as to which circumstances shall constitute a ground for a hearing *in camera* according to section 12(1) of the Code of Criminal Procedure. Secondly, it also remains unclear which considerations should be taken into account when applying those grounds and how great weight should be attached to the grounds for an *in camera* trial against the need for openness of criminal proceedings.

Accordingly, the first aim of the master's thesis was to find out the scope of the grounds for holding a criminal trial *in camera* according to Estonian law, i.e., in which circumstances are the grounds provided in section 12(1) applicable in the first place. Thus, the first research question was which factual circumstances can constitute a ground for holding a criminal trial *in camera* according to Estonian Code of Criminal Procedure section 12(1) (2)-(3). Paragraphs (2)-(3) of section 12(1) provide protection of the rights of individuals, namely regulating *in camera* hearing in order to protect private or family life (section 12 (1) (2)) or interests of a minor or victim (section 12 (1) (3)). The thesis emphasizes on grounds protecting the interests of individuals because these grounds have a wider scope of application in criminal cases. The second aim of this thesis was to demonstrate what kind of reasoning should be used when

deciding whether to close a criminal trial for public according to Estonian law of criminal procedure. Thus, the second research question aimed to find out which legal rules should be used and what weight attached to previously mentioned grounds, in order to justify derivation from the principle of publicity.

Those research problems were solved using previous literature from both Estonian and foreign authors, as well as case-law of the Supreme Court of Estonia and the European Court of Human Rights. The author used mainly inductive method to solve the first and deductive method to solve the second problem. It was explained which considerations are at stake when assessing the need for openness in criminal trials. After that the author determined the scope for application of grounds mentioned in section 12 (1) (2)-(3). In addition, the author analyzed what weight should be generally attached to listed grounds justifying a trial *in camera*. In this regard international and EU standards were also used as a basis for analysis. It comes that this master's thesis was a theoretical one. The main findings were as follows.

In the first chapter of this thesis, it was discussed that criminal proceedings have the highest expectation of publicity. That's because a criminal charge and conviction constitute a certain degree of public condemnation. So, the public must be given a chance to witness how the state processes those kinds of offences and whether the trial is a fair one. A public trial is the main way to satisfy such a public need. The author argues that this need for publicity is in principle present in every criminal matter. According to the case law of the European Court of Human Rights, this need may be higher when the public shows a legitimate interest in the proceedings as a whole and not only the delicate newsworthy matters disclosed during public hearings. At the same time, a public trial is a fundamental right of the litigants, mainly the accused. To attach a certain weight to this right is not an easy task. This right comes with greater value, when the accused has an interest to overturn false accusations against him. This dual essence of public hearing must be kept in mind when deciding on whether to hold a criminal trial *in camera*.

The second chapter discusses the substantive prerequisites for holding a criminal trial *in camera* according to Estonian law. To begin with, it must be determined whether the factual circumstances or information discussed in the proceedings fall into the scope of some ground listed in the Code of Criminal Procedure section 12(1). When this becomes evident, it must be then determined whether the protection of such a value is with greater weight than the need for a public trial. In this step, a proportionality test is in order. Although all private interests listed in section 12(1) must pass the full-scale proportionality test, a somewhat simplified approach can

be implemented. Namely, the author argues that not all types of circumstances which would grammatically constitute a ground listed in section 12(1) can in principle justify a hearing closed to the public.

This proposition becomes clearer when looking into holding a trial *in camera* to protect private or family life of a person pursuant to section 12 (1) (2) of Code of Criminal Procedure. According to case law of the European Court of Human Rights and with analysis of the relevant legal instruments, it became evident that in the context of section 12 (1) (2) protection of private or family life can only be understood as a need to keep some details about private life secret from the public. Further, as the principle of publicity is a principle with a high value already by default, deviation from it can only be justified by the need to keep secret special categories of personal data pursuant to article 9 of General Data Protection Regulation (EU 2016/679). In addition to that, the ground set forth in section 12 (1) (2) can also apply to other personal data which disclosure would significantly breach one's right to keep personal data secret, e.g., protection of correspondence or information about adoption. If during criminal proceedings presence of such kinds of information becomes evident, proportionality of holding the hearing *in camera* must be considered. When disclosing other types of personal information during criminal hearings, the author argues that breach of one's right for protection of private life cannot possibly be with such a weight that it would justify a trial closed to the public.

In the context of section 12 (1) (3) it was found that according to international standards binding to Estonia, criminal trials where the accused is a minor must generally be conducted *in camera*. The code of Criminal Procedure does not contain such a presumption. As the principle of child's best interests should already be implemented in the legislature, it is worth considering whether that assumption should be prescribed already in the Code of Criminal Procedure. Concerning witnesses or victims who are under the age of 18, closing the trial to the public could also be in order. That's because the identity of the child involved in criminal proceedings should be kept confidential in order to protect the child's well-being. On the other hand, the Code of Criminal Procedure offers other procedural means (e.g. conducting only a part of trial *in camera* and conducting other parts of the trial publicly without the minor present) to achieve this aim. So, in many cases closing the whole trial to the public would not be strictly necessary.

When turning on to holding a trial *in camera* for the protection of victim pursuant to section 12 (1) (3), it is evident from the European Court of Human Rights case law that this is ground is mostly used to protect sexual abuse victims. The author argues that holding a trial *in camera*

can also be proportionate in order to protect victims who have been assessed by the proceeding authority in need of special protection and treatment pursuant to section 37² of the Code of the Criminal Procedure. As Code of Criminal Procedure does not provide quite clear criteria on assessing the need for special protection measures, the directive 2012/29/EU which establishes minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime could be used as a means for determining the victim's need for the case to be heard in private.

Lastly, the author also discussed the different possibilities of filing an appeal on the court's decision to conduct a hearing *in camera*. According to Supreme Court's case law it is permissible under section 383 (1) of the Code of Criminal Procedure to file an interim appeal against the trial court's order to exclude public from the proceedings. This gives parties an opportunity to contest the exclusion of the public already during the proceedings. It is also possible to file an appeal after the court of first instance has pronounced its final judgement, as unjustified *in camera* hearings always violate the principle of fair and equitable judicial proceedings (Code of Criminal Proceedings section 339 (1) (12)). The author finds this last option problematic in practice because unjustified closed proceedings cannot be cured during appellate proceedings under Estonian law. As deciding the matter already during the proceedings also saves resources, the interim appeal should be used as the main means to contest imposed restrictions on public access to hearings. For that reason, it is also important that the court's decision to conduct a trial *in camera* is issued in writing and substantiated, as prescribed by section 12 (2) of the Code of Criminal Procedure.

With the thesis it became clear what kind of circumstances or evidence can justify a trial to which the public is not allowed to access pursuant to the section 12 (1) (2)-(3) of the Code of Criminal Procedure. The author also demonstrated and laid out general criteria on how to weigh such circumstances when assessing the need for a trial *in camera*. Although the courts still have a wide margin of appreciation in these matters, the criteria laid out in this thesis provide a systematic approach in order to assess the grounds and proportionality for closing the hearing to the public.

Viidatud allikate loetelu

Viidatud kirjandus

1. Alexy, R. Kollisioon ja kaalumine kui põhiõiguste dogmaatika põhiprobleemid. – *Juridica* 2001/I.
2. Arredondo, D. E. Child Development, Children's Mental Health and the Juvenile Justice System: Principles for Effective Decision-Making. – *Stanford Law & Policy Review* 2003/14, No. 1.
3. Ashworth, A. *The Criminal Process. An Evaluative Study.* Oxford: Clarendon Press 1995.
4. Bergson, B. Saladuse hoidmise kohustuse vajalikkus Eesti kriminaalmenetluses. Magistritöö. Juhendaja: Laura Aiaots. Tallinn: Tartu Ülikool 2022. – <https://dspace.ut.ee/items/5952486b-8473-49cc-938b-dd87a56909ef> (26.03.2025).
5. Brems, E. Conflicting Human Rights: An Exploration in the Context of the Right to a Fair Trial in the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. – *Human Rights Quarterly* 2005/27, No. 1.
6. Committee on the Rights of the Child. General comment No. 10 (2007). Children's rights in juvenile justice. – <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/CRC.C.GC.10.pdf> (28.03.2025).
7. Committee on the Rights of the Child. General comment No. 12 (2009). The right of the child to be heard. – <https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/advanceversions/crc-c-gc-12.pdf> (20.04.2025).
8. Committee on the Rights of the Child. General comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration (art. 3, para. 1). – https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf (28.03.2025).
9. Council of Europe. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 17 November 2010 and explanatory memorandum. Strasbourg: Council of Europe Publishing 2011. – <http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168045f5a9> (04.04.2025).
10. Duff, R. A. Fairness in Criminal Proceedings: Concluding Thoughts and Further Questions. – Jackson, J. D., Summers, S. J. (Eds.). *Obstacles to Fairness in Criminal Proceedings. Individual Rights and Institutional Forms.* Oxford & Portland: Hart Publishing 2018.

11. Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet. Lapsesõbralik õigusemõistmine – spetsialistide seiskohad ja kogemused. Kokkuvõte. *Sine loco*, 2015. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals-summary_et.pdf (20.04.2025).
12. European Union Agency for Fundamental Rights. Child-friendly justice. Perspectives and experiences of children involved in judicial proceedings as victims, witnesses or parties in nine EU Member States. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017. – https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-children-s-perspective_en.pdf (20.04.2025).
13. Field, S. Review: Fair Trials and Procedural Tradition in Europe. – *Oxford Journal of Legal Studies* 2009/29, No. 2.
14. Goss, R. Criminal Fair Trial Rights. Article 6 of the European Convention on Human Rights. Oxford & Portland: Hart Publishing 2014.
15. Harris, D. The Right to a Fair Trial in Criminal Proceedings as a Human Right. – *The International and Comparative Law Quarterly* 1967/16, No. 2.
16. Harris, D. *et al.* Law of the European Convention on Human Rights. Third edition. Oxford: Oxford University Press 2014.
17. Heger, M. Võistlevad ja inkvisitsioonilised elemendid Euroopa Liidu liikmesriikide kriminaalmenetluse seadustikes – väljakutse kriminaalmenetlusõiguse euroopastumise jaoks. – *Juridica* 2013/1.
18. Jaconelli, J. Rights Theories and Public Trial. – *Journal of Applied Philosophy* 1997/14, No. 2.
19. Kergandberg, E., Pikamäe, P. (koost). Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
20. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seadus (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus). Eelnõu 560 SE. – <https://www.riigikogu.ee/download/c12a951e-3e9f-4e06-8632-5d600a9643c8> (19.01.2025).
21. Kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse (kohtumenetluse optimeerimine ja kohtulahendite avalikkus) eelnõu seletuskiri. – <https://www.riigikogu.ee/download/abb55666-033e-4f11-9c2a-ab268055479a> (14.03.2025).
22. Kuritegevuse ülevaade. Registreeritud kuriteod aastatel 2003–2023. – Justiits- ja Digiministerium. Kuritegevuse ülevaade. Kuritegevus Eestis 2023. – https://www.justdigi.ee/kuritegevus2023/excel/kuritegevuse_ulevaade.xlsx (19.04.2025).
23. Kõve, V. jt (koost). Tsiviilkohtumenetluse seadustik I. I–V osa (§-d 1–305). Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2017.

24. Laffranque, J. jt. Õigusemõistmise ja meedia suhted Eestis ja Euroopas. – *Juridica* 2005/V.
25. [Leonard, I. A. *et al.*] The Right to Public Trial in Criminal Cases. – *New York University Law Review*, 1966/41, No. 6.
26. Luhamaa, K. Universal Human Rights in National Contexts: Application of International Rights of the Child in Estonia, Finland and Russia. Doktoritöö. Juhendaja: Lauri Mälksoo. Tartu: TÜ Kirjastus 2015.
27. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. III vlj. Tallinn: Juura 2019.
28. Lõhmus, U. Õigusriik ja inimese õigused. Tartu: Ilmamaa 2018.
29. Madise, Ü. jt (toim). Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Viies, parandatud ja täiendatud väljaanne. Tallinn: Juura 2020.
30. Maruste, R. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
31. McMillan, R. C. The Right to Public Trial in California: Whose Right. – *California Western Law Review* 1969/5, No. 2.
32. Merusk, K., Pilving, I. (koost). Halduskohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2013.
33. Miller, A. R. Confidentiality, Protective Orders, and Public Access to the Courts. – *Harvard Law Review* 1991/105, No. 2.
34. Muudatusettepanekute loetelu ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 678 SE II lugemine. – <https://www.riigikogu.ee/download/1fe2c2e5-03b1-4bcb-853e-c754ffe89573> (12.03.2025).
35. Radin, M. The Right to Public Trial. – *Temple Law Quartely* 1932/3, No. 3.
36. Raude, M. Kohtuistungis kinniseks kuulutamine ärisaladuse kaitseks. – *Juridica* 2013/VI.
37. Raude, M.-J. Kohtuistungis kinniseks kuulutamine ärisaladuse kaitseks. Magistritöö. Juhendaja: Urmas Volens. Tallinn: Tartu Ülikool 2013. – <https://dspace.ut.ee/items/c3df8e2d-2e48-4d03-a4cf-229bfe90adc7> (26.03.2025).
38. Schabas, W. A. The European Convention on Human Rights. Oxford: Oxford University Press 2015.
39. Schattenfeld, T. S. The Right to Public Trial. – *Western Reserve Law Review* 1955/7, No. 1.
40. Seletuskiri isikuandmete kaitse seaduse rakendamise seaduse eelnõu juurde. Eelnõu 778 SE esimene lugemine. – <https://www.riigikogu.ee/download/85643011-ec46-4791-84a5-8620aeb47d8a> (25.04.2025).

41. Shapiro, H. Right to a Public Trial. – Journal of Criminal Law and Criminology 1951/41, No. 6.
42. Soo, A., Espenberg, K. Protection of Victims in Estonia: A Survey Determining the Status Quo After Implementation of the Directive 2012/29/EU. – Journal of Victimology and Victim Justice 2019/2(1).
43. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003.
44. Sootak, J., Pikamäe, P. (koost). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 5., täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2021.
45. Stavros, S. The Guarantees for Accused Persons Under Article 6 of the European Convention on Human Rights. An Analysis of the Application of the Convention and a Comparison with Other Instruments. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers 1993.
46. Trechsel, S. The Character of the right to a Fair Trial. – Jackson, J. D., Summers, S. J. (Eds.). Obstacles to Fairness in Criminal Proceedings. Individual Rights and Institutional Forms. Oxford & Portland: Hart Publishing 2018.
47. Õiguskantsler kritiseeris jälitustegevusega saadud kõnede avaldamist. – ERR 07.03.2025. – <https://www.err.ee/1609625405/oiguskantsler-kritiseeris-jalitustegevusega-saadud-konede-avaldamist> (01.04.2025).

Viidatud õigusaktid

Eesti õigusaktid

48. Ebaausa konkurentsi takistamise ja ärisaladuse kaitse seadus. – RT I, 07.12.2018, 2.
49. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
50. Halduskohtumenetluse seadustik. – RT I, 14.03.2025, 15.
51. Isikuandmete kaitse seadus. – RT I, 31.12.2024, 44.
52. Karistusseadustik. – RT I, 12.12.2024, 6.
53. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 12.12.2024, 7.
54. Lastekaitse seadus. – RT I, 31.12.2024, 23.
55. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus. – RT I, 12.12.2024, 11.
56. Tsiiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 31.12.2024, 41.

Rahvusvahelised õigusaktid

57. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2010, 14, 54.
58. Lapse õiguste konventsioon. – RT II 1996, 16, 56.

59. 25.10.2012. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv nr 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. – ELT L 315/57.
60. 27. aprilli 2016. aasta Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus). – ELT L 119/1.
61. 11. mai 2016. a Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) nr 2016/800, mis käsitleb kriminaalmenetluses kahtlustatavate või süüdistatavate laste menetluslikke tagatise. – ELT L 132/1.

Kehtivuse kaotanud seaduseredaktsioon

62. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I, 31.05.2018, 22.

Viidatud kohtupraktika

Eesti kohtupraktika

63. RKPJKo 3-4-1-1-02.
64. RKPJKo 3-4-1-3-09.
65. RKKKm 3-1-1-36-98.
66. RKKKo 3-1-1-77-02.
67. RKKKo 3-1-1-38-04.
68. RKKKm 3-1-1-37-11.
69. RKKKo 3-1-1-131-13.
70. RKKKo 3-1-1-14-14.
71. RKKKm 3-1-1-24-14.
72. RKKKm 3-1-1-33-15.
73. RKKKm 3-1-1-74-16.
74. RKKKm 3-1-1-22-16.
75. RKKKm 1-17-9149/626.
76. RKKKm 1-19-8262.
77. RKKKm 1-20-3082.
78. RKKKo 1-21-1421.
79. TlnRnKo 1-12-628.
80. TlnRnKm 7.1.2022, 1-21-8609.

81. TrtRnKo 1-18-4600.

Rahvusvaheline kohtupraktika

82. EIKo 7984/77, *Pretto and Others v. Italy*.
83. EIKo 8209/78, *Sutter v. Switzerland*.
84. EIKo 20524/92, *Doorson v. the Netherlands*.
85. EIKo 21835/93, *Werner v. Austria*.
86. EIKo 22009/93, *Z v. Finland*.
87. EIKo 24724/94, *T. v. the United Kingdom*.
88. EIKo 24888/94, *V. v. the United Kingdom*.
89. EIKo 27052/95, *Jasper v. the United Kingdom*.
90. EIKo 35115/97, *Riepan v. Austria*.
91. EIKo 36337/97 & 35974/97, *B. and P. v. the United Kingdom*.
92. EIKo 64056/00, *Volkov v. Russia*.
93. EIKo 73053/01, *Jussila v. Finland*.
94. EIKo 16347/02, *Luchaninova v. Ukraine*.
95. EIKo 18114/02, *Hermi v. Italy*.
96. EIKo 28617/03, *Belashev v. Russia*.
97. EIKo 22330/05, *Olujic v. Croatia*.
98. EIKo 40908/05, *Fazliyski v. Bulgaria*.
99. EIKo 39954/08, *Axel Springer AG v. Germany*.
100. EIKo 10271/12, *Kilin v. Russia*.
101. EIKo 30373/13, *Mraovic v. Croatia*.
102. EIKo 71034/13, *Boshkoski v. North Macedonia*.
103. EIKo 9487/19, *Mamaladze v. Georgia*.